49441/B

VAN DER STADT, H. F.

13 A 123

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30509749

TRACTATUS
DE
SALUBRITATE
FEBRIS

PER

H. F. VANDER STADT,

M. L.

GANDAVI,
Typis PETRI DE GOESIN, Typographi
S.Cæſareæ & Reg. Apoſt. Majeſtatis.

CUM APPROBATIONE.

MDCCLXVIII.

Opinionum commenta delet dies, naturæ judicia confirmat.

Cicero de naturâ Deorum.

31313

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

NOBILISSIMIS

SPECTABILIBUSQUE VIRIS

DOMINIS

COLLEGII MEDICI GANDAVENSIS,

DIRECTORIBUS

ET

ASSESSORIBUS

SAPIENTISSIMIS PRUDENTISSIMIS.

DIRECTORI PRIMARIO

D. BALDUINO ANTONIO VAN CROMBRUGGHE, primi Subſellii Scabino;

DIRECTORI SECUNDARIO

D. ANTONIO MARIÆ VAN VAERNEWYCK, ſecundi Subſellii Scabino.

D. PETRO THEODORO DE MEYER, primi Subſellii à Conſiliis Collegii Medici Actuario.

ASSESSORIBUS MEDICIS

D. JOSEPHO FRANCISCO DE NAEYER.

D. LUDOVICO NATALI DE MULLER, Anatomiæ Profeſſori.

D. JOANNI LUDOVICO DE SCHEPPERE, Juniori.

D. JOANNI JOSEPHO DUPREZ.

ASSESSORIBUS PHARMACOPŒIS.

D. JOANNI BAPT. COPPENS.

D. PETRO LAMS.

ASSESSORIBUS CHIRURGIS JURATIS.

D. JOANNI BAPT. VAN COETSEM.

D. PETRO MUYSHONDT.

OB Veſtram præſtantem doctrinam & conſummatam ſapientiam, Vos, NOBILISSIMI ET SAPIENTISSIMI DOMINI, *Opuſculo ſequenti Patronos maximè deſidero; cum enim de rebus Medicis omnium aptiſſimi Vos arbitri ſitis & judices, patiamini, obnixè rogo, Medicum hunc Libel-*

lum de SALUBRITATE FEBRIS *ſub No-bilisſimi Collegii Veſtri Nominis feli-cisſimis auſpiciis in publicum prodire, nec dedignemini eum, in Veſtram be-nignè clientelam ſuſceptum, contra criti-corum ac malevolorum morſus inſigni quâ polletis auctoritate tuêri; noſtrisque porro favêre conatibus: diu interim va-lete,* INSIGNISSIMI VIRI, *ac feliciter vivite, ſecundet Deus Optimus Maxi-mus Conſilia Veſtra, detque Vobis ſa-nitatem firmam, tardam, Viridemque ſe-nectam. Hæc vota toto animo fundit,*

Inſigniſſimorum meritorum Veſtro-rum cultor ſincerus

H. F. VANDER STADT *M. L.*

PRÆFATIO.

FEbrem ægritudinem eſſe, candide Lector, omnium communiſſimam ac frequentiſſimam, non eſt qui inficiabitur. Etenim hujus morbi tanta eſt frequentia, ut rarò contingat aliquem reperiri, cujuſcumque ætatis fuerit, ſexûs ac temperamenti, qui moleſtis Febris inſultibus aliquando non fuerit attactus. Mirum mehercle! ægritudinem undique adeò vulgarem, ab ipſis tantum non medicinæ principiis, ad noſtros uſque dies, tam variis diſputationibus ac controverſiis occaſionem dare potuiſſe. Innumeræ, cùm veterum, tum recentiorum ſententiæ, eæque plurimùm diſcordantes, de natura, æthiologia, ac cura Febrium undique proſtant. Nonnulli experientiâ rerum Magiſtrâ edocti, Febricitantes vel ſine Medici, aut medicinæ præſidio indies ſibi perfectam ſanitatem recuperare, Febrem ex ſe medicatricem, nedum perti-

meſcendam affirmare non dubitarunt : Hinc inſignem differentiam inter mortem à Febre, & mortem cum Febre, ipſi aſſeruerunt. Aliis autem hoc Febris encomium ſuſpectum viſum eſt ; nam cum perraró etiam accidat, ut homo periculosè ægrotaverit, aut morbo pereat, absque eo quod ſimul febricitet, Febrem morbum ex ſe pernicioſum, infinitorum malorum, ac denique mortis cauſam recognoverunt. Utut ſit, tot ſunt & tam varii Viri illuſtres, tam veteres, quam moderni, qui ad intimiùs perſcrutandam Febris genuinam indolem, indefeſſo labore inſudarunt, ut in ingentem molem accreverit catalogus Librorum, qui circa theoriam, ac therapiam Febrium undique proſtant. Veteres primi artis Magiſtri, indagationes & notiones phyſicas non exſpatiantes ultra prima principia ſenſibilia corporum, certas agnoverunt qualitates, quibus jam dicta principia manifeſtarentur. Hæ qualitates erant nimirum : calor, frigus, ſiccitas, & humiditas : atque his interſtinguebantur elementaria quatuor principia ignis nempe, aër, terra &

aqua. Eædem qualitates conſideratæ relativè ad noſtros humores, ut cauſæ formales primitivæ, & ſanitatis, & morborum habitæ ſunt. Ubi illæ in corpore humano exiſtebant inter ſe in certa temperatura, homo erat ſanus, ſin hâc temperaturâ & æquilibrio adempto, qualitas altera alteram ſpectabiliter excederet, fiebant intemperies, & illæ intemperies erant morbi. Atque in hac idea omnibus morbis ad intemperiem calidam, frigidam, humidam, vel ſiccam relatis, Febris calore adeo ſenſibilis conſiſtere viſa eſt in intemperie calidâ ortâ à calore ſive igne naturali præter naturam aucto, à cujus impenſiori activitate cuncta Febris phænomena, inter quæ & ipſa arteriarum accelerata actio comprehenſa fuit, deducta ſunt.

Ad extinguendam hanc flammam & moderandum ignem adeò exceſſivum, remedia refrigerantia prima facie maximè opportuna habita ſunt. Sed, quod paradoxum ipſis viſum eſt, fefellit hæc medendi ratio; cùm interim obſervatio evinceret, Febrem vel absque ullo Medici aut medicamentorum præſi-

dio, indies ſibi perfectè mederi, omnibusque exactiori mentis trutinâ ponderatis, calorem nativum ex ſe ſalubrem, naturam medicatricem, quin animam cuncta intelligentem, ac ſapienter dirigentem (*a*) recognovêre: atque his ita animo conceptis, pro lege numquam violandâ ſtatutum, ac poſitum eſt, calorem nativum non modo non exſtinguendum, ſed ad gradum coctioni opportunum perpetuò promovendum eſſe. Cùm autem auctus hic calor ſive Febris rarò ſola obſervaretur, ſed ut plurimùm varia mala ſymptomata ſibi conjuncta haberet, hæc mala ſymptomata non ad calorem nativum, ſive ignem innatum auctum, ſed ad unum calorem alienum ex fermentatione aut putredine productum, relata ſunt. Et hi duo calores videbantur adeo contrarii, & oppoſiti, ut numquam

(*a*) Et videtur ſane mihi id quod calidum vocamus immortale eſſe, cunctaque intelligere, & videre, & audire ſentireque omnia, tum præſentia, tum futura. *Hippocrat. lib. de carnibus.*

Anima & natura nihil præter calidum innatum. *Galenus de palpit.*

ſimul in eodem morbo exiſterent, quin intùs lucta perpetua, ac pugna acerrima accideret. Quo tempore Medici erat, in acie caloris naturalis unà cum natura contra morbum tamdiù pugnare, dum naturam victuram, ac de morbo triumphaturam, coctionis nota præmonſtraret.

En quid de Febribus ſenſerit, & ſtatuerit primo veneranda retrò antiquitas: revera hæc primorum Medicorum doctrina valde antiqua & obſcura eſt: ſed ſi longa dies artibus omnibus inſignia attulerit incrementa, an mirum, ſi medicina per adeo longam ſæculorum ſeriem exculta ſuam quoque formam cum ætate commutaverit? Ex quo enim innotuit calorem, tam in ſtatu ſano, quam morboſo ab actione arteriarum in totum dependêre, nunc flocci facimus, quæ in veterum monumentis occurrunt de igne, ejusque nutrimento, humido radicali, ſpiritu aëreo ſic dicto in plantato, calido innato, quod ex igne, à cauſa ignifera magis accenſo auctum, in eorum idea Febrem faceret.

Sed equidem qualiscumque hæc doctrina

fuerit, non quidem abſoluta & perfecta, quod veteres de ſolidarum partium facultate minus imbuti veras caloris & Febris cauſas non adæquatè cognoverint; ſcire tamen licet, eos benè & adæquatè cognoviſſe, mechaniſmum Febris per actionem nativi caloris potiſſimùm abſolvi, eumdemque nativum calorem præter naturam auctum, ſive calorem febrilem ſemper bonum eſſe & ſalutarem: atque hunc ſalutarem calorem non confundentes cum iniquo calore alieno, illos ipſos fuiſſe, qui in complicatione aliorum morborum cum Febre, Febrem ipſam ejuſque ſalutares effectus, ab effectibus noxiis & perniciosis aliorum morborum probè diſtinxerint. Eſtò igitur, quod veterum doctrina de Febribus imperfecta ſit, & variis in locis exoticis referta ratiociniis, hæc tamen non ideo minus vera, realis & pretioſa eſt: quare etiam quidquid de coctione, coctionis & cruditatis ſignis, ab antiquis ſcripto datum, adque nos tranſlatum ſit, id ipſum, utpote veris certiſque principiis innixum, & conſtanti falli neſciâ obſervatione ſtabi-

litum, firmiſſimo quoque talo ſtat, æternùmque ſtabit: ſic ut non demirari ſubeat; eorum ad nos tranſlata monumenta, nobis quoque eſſe inæſtimabiles theſauros practicos, inconcuſſibiles veritates reconditentes: Imo omni aſſeveratione affirmare fas eſt, quo magis à veteri medicinâ medicina receſſerit, eo magis errores multiplicatos, in infamem Medicos ſeſe immerſiſſe ignorantiam, ac artem medicam, in ægrotantium ſolamen divinitùs inſtitutam, magis funeſtam evaſiſſe.

Perſtitit tantum non hoc primum & Catholicum veterum dogma ad tempora uſque *Harvæi* : ex quo autem hic illuſtris Anglus irrefutabili argumento ſanguinis itum per arterias, & reditum per venas erudito orbi palam fecit: hoc inventum adeo luciferum æſtimatum eſt, ut ferè diſcoöperiri videretur, quidquid in *Æſculapiadicâ* arte jaceret abſconditum: mox itaque ut nimiopere vilis, & antiqua repudiata ac ex ſcholis expulſa eſt ea doctrina, quam ab olim tot ſæcula tantis viris laudatam dederant. Corpus humanum conſidera-

tum eſt, ut machina hydraulica, embolus erat cor, ſanguis à centro ad circumferentiam per arterias, & à circumferentia ad centrum per venas in gyrum continuò ducebatur. In hujus circulationis integritate ſanitatem, in ejuſdem difficultate aut interruptione Febrem, ac alios morbos conſiſtere, ſtabat ſententia: cùm autem ſanguinis, ſpiſſitudo, aut copia libero circulo impediendo maximè apta viderentur, remedia diſſolventia, incidentia, diluentia, Venæ ſectio aliaque evacuantia maximè opportuna habita ſunt in curâ Febrium. Alii, qui aliàs cuderunt hypotheſes, & vel ob id longiùs à viâ abiêre ſuſtinuerunt, eſſentiam Febris collocari debêre in una fermentatione præternaturali, quæ à fermento peregrino, mediante ſalis acidi & alkali conubio, in ſanguine excitabatur: in hâc ideâ ſucci in coagulum cogebantur, ſuâ deleteriâ proſapiâ fermenta humores inficiebant, ac tandem ipſo fermentationis æſtro, inſignis adeo orgaſmus, turgeſcentiaque intùs ciebatur, ut vaſa nimium quantum diſtrahi, quin crepaturam minari videren-

tur: hinc iterum Venæ ſect. ad virium uſque collapſum non rarò inſtituta, remedia acidum abſorbentia, diſſolventia, incidentia Febrifuga maximè congrua ac efficacia credita ſunt: & protinus etiam neglectis, ac vilipenſis, quæ de calore, de coctione, de criſi, tam appoſitè, & tantâ cum induſtriâ à majoribus ſcripto tradita fuerint, novitatis amantium animos commenta adeo uſque irretivêre, ut naturâ parum penſi habitâ univerſum curæ Febris negotium arti tribuerint.

En fructum, quem incondita Medicorum curioſitas impenſo ægrotantium præjudicio exprompſit, ex tam famoſo ac celebri invento. Nec hoc alicui mirum eſtò: nam hæc cognitio, utut non exigui momenti, non habuit cum morbis organicis connexionem ſatis immediatam, quæ ad artis medendi progreſſum adeo contribuere poterit, quam quidem pleriſque Medicis viſum eſt.

In tam inſigni rerum Medicarum confuſione, opportunè in Hollandiâ ortus eſt inſignis *Boerhaavius*, hic illuſtris Medicus,

cùm in neotericorum ſcriptis haud inveniens, quod animo veritatis avidiſſimo ſatisfaceret, veterum monumenta adiret, eaque exactiùs mente revolveret, obſtupuit quodammodo tantum eruditionis, & tam liquida realis doctrinæ ſpecimina ibidem reperiri; cùm interim tot pretioſa dogmata, totque inſtructiva obſervata neglecta, repudiata, ac Scholis proſcripta diſpiceret, indignatus acriter increpuit incautos, eosque erroris, ac criminis reos arguit, veterumque doctrinam de novo in Medecinam introduxit, & quod in eâ obſcurum fuit, illuſtravit; oſtendit calorem nativum, non juxta mentem veterum, eſſe principium facultatum & actionum partium organicarum, ſed ipſas facultates & actiones earumdem partium eſſe principium caloris; hinc cordis & arteriarum actionem à causâ irritante præter naturam acceleratam non eſſe Febris ſymptoma, ſed ejus veram, formalem, & immediatam cauſam.

Næ! hæc detecta veritas non parvi in Medicinâ momenti fuit; imo ſuper mecha-

niſmum corporis humani & morborum multò majorem claritatem ſparſit, quàm celebre inventum *Harvæi:* eſt enim organica cordis & arteriarum actio, quæ non modò in nobis facit circulare ſanguinem, verùm qui nativum calorem excitando, unà cum actione ejuſdem caloris etiameſt cauſa omnis elaborationis, perfectionis & imperfectionis humorum; adeò ut memorata hæc actio in quolibet morbo, antiquitùs ſic dicto calido, vel frigido, fundamentales ſuggerat indicationes, quæ in curandis his morbis Medicum dirigunt. Enimverò, ſi hic inſignis Medicus, dùm præſtans antiquorum dogma tam ſtrenuè defendit, & veram nativi caloris, & Febris cauſam tam bellè explicavit, nativi caloris ſalutares effectus cum antiquis percognoviſſet, & cum iis eundem ſalubrem calorem nativum à noxio calore alieno probè diſtinxiſſet, ad excelſum perfectionis faſtigium Artem Medicam extuliſſet; ſed quòd iniqua voluêre fata, nefas exiſtimavit *Boerhaavius*, hoc in puncto antiquorum placitis aſſentiri. Cùm enim viro perſpicuo notum eſſet,

mala accidentia Febri ſocia, ad prætenſum calorem putredinis aut fermentationis referri non poſſe, pro rato habuit, ea ad Febrem ejusque exceſſivum calorem referri debêre, & huic opinioni eò firmiùs adhæſit, cùm Febris non modò ex unâ cordis & arteriarum acceleratâ actione, ſed & ex inſigni reſiſtentiâ oriri ipſi viſa ſit: & ſanè ex hujusmodi Febre varia mala accidentia derivare ipſi difficile non fuit. Imprimis frigus, inter initia Febrium ferè præſens, utpote primus effectus hujus duplicis cauſæ, primum quoque Febris phænomen eſſentiale habitum eſt. Poſt frigus à binâ eâdem cauſâ ſibi oppoſitâ, magno nempe motu partium ex corde, & magnâ reſiſtentiâ vaſorum contra cor, oriri etiam videbatur vehemens attritus molecularum ſanguinis, tum inter ſe, tum ad vaſa; unum phænomen non modò ex ſe valde periculoſum, ſed quod in nobis etiam excitaret unum calorem exceſſivum, ardentem, deſtructivum, qui ex fluidis liquidiſſima diſſiparet, reliqua denſaret, ſales oleaque ſanguinis attenuaret, acriora redderet, ſubi-

tòque multos celeres periculoſos lethales morbos produceret. *Vide Aphor.* 689.

Qualiſcumque autem fuerit hæc ſententia; Medici ad effata unius Doctoris, cujus auguſto nomini Europa univerſa aſſurgit, ut ad oracula confugientes, viri doctrinam; ut falli neſciam ferè tenuerunt; & jurantes in verba tanti Magiſtri, quævis vel peſſima aliorum morborum Febrem concomitantium ſymptomata, ab antiquis tam appoſitè ad calorem alienum relata, cum ſuo Patrono ſymptomata Febris acclamarunt. Ubi igitur cauſa maligna ſubtili ſua acredine cor & vaſa irritando, & accelerando Febrem faceret, & ſimul ſpiritus animales ad motus anomalos concitando, ſpaſmum etiam produceret, omnia ſpaſmodica pathemata, quamvis horrenda, ad Febrem relata ſunt; & talis Febris maligna nuncupata eſt. Si heterogeneum proſapiâ colliquativâ infeſtum, diarrhœas, ſudoreſque colliquativos præter Febrem poneret, hæc ſymptomata iterùm ſunt imputata Febri, & hanc Febrem colliquativam pronuntiarunt: denique vomitus, ſingultus, ſyn-

copes, aliique morbi peſſimi, hîc & nunc Febrem concomitantes, pro genuinis diverſarum ſpecierum Febrium dependentiis, & ſymptomatibus habiti ſunt. Quin hic error, quod mirandum, animos medentium uſque adeo obnubilavit, ut cùm Febris tot malis producendis ineptiſſima viſa fuerit, omnia hæc mala ſymptomata, ad prætenſam quamdam Febrem clandeſtinò-malignam, ſub benignâ facie ea excitantem, referre non dubitaverint.

Quantum detrimenti in genus humanum inde redundaverit, facile nemo dixerit; etenim indubitatum eſt, quod Medici, cum tot morbis adeo periculoſis Febrem confundentes, non modò numquam penetrare valuerint uſque ad veram Febris naturam, ſed quod hæc confuſio ipſis etiam abſcondere debuerit veras cauſas illorum morborum, qui ſoli in cura Febrium acutarum à Medico tolli deſiderant; ſic ut non mirari ſubeat, quod Medici horum morborum cauſis incognitis, & pernicioſis eorum effectibus Febri imputatis, morbis ipſis intactis, ſolam Febrem, ejusque præ-

tenſam duplicem cauſam aggreſſi ſint; unde factum eſt, ut diluentia, ſaponacea, diſſolventia, anodina, refrigerantia, venæ ſectio, aliaque remedia incongrua, ne dicam maxime noxia, adeo efficacia habita fuerint in curâ acutarum Febrium.

In hoc ſtatu vel noſtris diebus ſita erat Febrium ratio, dum Dei clementiâ in Galliâ reſuſcitatus eſt inſignis *Queſnayſius*, qui poſtquam veterum monumenta, cum iis quæ neotericorum erant, ſtudiosè contuliſſet, ac varios pernicioſos errores acutiſſimâ ingenii ſui acie enucleaſſet, tandem involutum rei verum auſpicatò evolvit: & ſuper theoriam Febrium adeò inſigne lumen effudit, ut in tam claro & ſereno die nemini amplius liceat cæcutire.

Irrefutabili ipſe argumento oſtendit, Febrem, quamvis ad mentem veterum in calore non conſiſtat, ſed ut docuit *Boerhaavius*, à parte rei ſit morbus organicus, natus ex aucto & accelerato cordis & arteriarum motu; à *Boerhaavio* tamen abuſivè deductam fuiſſe ex unâ reſiſtentiâ ad capillaria, hinc Febrem non tantùm non

producere, ut hic auctor voluit, unum impetum ac calorem tam vehementem, ſed econtrà cordis & arteriarum actionem, utcumque acceleratam, numquam augêre calorem, qui ſuperet calorem naturalem ultrà unam decimam, Febrem adeoque non tantùm non eſſe morbum adeò horrendnm, ſed tùm per ſe, tùm per actionem caloris conſtanter ſubigere, concoquere, & expellere humores morbificos, ſicùt actio cordis & arteriarum cum calore inde nato in ſtatu ſano ſubigit, concoquit, expellitque humores naturales; hinc ſi tot infenſa ſymptomata, indies Febri ſocia, ab antiquis malè relata ſint ad unum prætenſum calorem putredinis, aut fermentationis, ea equidem minimè referenda eſſe ad Febrem, ſed ad morbos à Febre omninò diſtinctos, ad morbos nempè, qui unà cum Febre nati ex eodem heterogeneo, unà quoque cum eâ conſtituunt morbum compoſitum, in quo morbo non Febrem, quæ ſemper bona & ſalutaris eſt, ac coctionem ſemper & criſim molitur, ſed ſolos morbos Febri oppoſitos, ejusque ſalutifera

conamina impedientes, omni arte medicandos ac removendos eſſe. Adhæc *Queſnayſius* Febris eſſentiam, ejus phænomena, ac ſymptomata erudito orbi tam graphicè, tam iconicè, depinxit, & de genuina morbi natura ac æthiologia, tam liquidè, tam diſertè, tam doctè diſſeruit, ut inter illuſtres Medicinæ Doctores ſui temporis, primas ſibi facilè vindicaverit. Imo dicere fas eſt, eum hoc tanto ſibi beneficio, & Medicos, & ægrotantes adeò demeritum eſſe, ut non modò optimo jure Medicus Febrium per excellentiam nominari mereatur, verùm ut & de inſigniſſimo hoc viro univerſa Medicorum cohors pleno ore ebuccinet, quod ab olim de *Sydenhamo* ebuccinavit *Boerhaavius* : " Unum eximium habemus *F. Queſnayſium* Galliæ lumen, artis phœbum, quem quoties contemplamur, occurrit animo inſignis viri ſpecies: de cujus erga Rempublicam meritis numquam ita magnificè dicemus, quin ejus id ſit ſuperatura dignitas."

Hujus itaque magni Doctoris volumina impenſâ voluptate, & utilitate continuâ manu verſavi. Cùm autem Viri ſapientiſſimi opera

idiomate Gallico exarata ſint, ac animadvertenti, hæc aurea monumenta, potiſſimùm quæ Febrem morbum ſalutiferum convincunt, majoris momenti eſſe, quàm ut ſingulari & non omnibus omnium gentium Medicis apto idiomate exponantur, mentem ſubit multis haud admodùm ingratam rem fore, ſi ea de Febribus pretioſa dogmata univerſaliori, & omnibus omnium gentium Medicis aptiori idiomate quodammodo incuſa, publicam lucem aſpicerent: ad hunc ſcopum direxi tela; quæ igitur de ſalubri Febris mechaniſmo, ex calamo meo hîc in lucem produnt, non meo marte concinnata, ſed ex *Queſnayſii* aliorumque celebrium Auctorum ſcriptis exprompta, & eo quo invenies ordine in unum tractatum congeſta accipito: ego interim, qui in ſcribendo nec uſu ſatis, & facundiâ parum poſſum, plurimum opto, ut qualiscumque hic labor fuerit, is tandem in Reipublicæ Medicæ vergat utilitatem, ſi his noſtris ſcriptis quid utile Medicinæ contulerim, forſitan tentandi majora occaſio dabitur; ſin minus, id molienti veniam concedet Lector benevolus.

CorDe CongratULatUr ganDensI
CIVI CoLLega CoLLegæ

Expertiſſimo Viro Domino ac Magiſtro

HENRICO FRANCISCO VANDER STADT

Gandenſi Medico hujus Operis Auctori

JOANNES PRAET

Ejuſdem Civitatis Medicus Practicus.

OMne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci, ſic Poëta; hoc autem utile cum dulci conjunctum nuſquam melius reperire eſt, quam in ſtudio Medicinæ; quid enim utilius, quid dulcius homini cujuscumque conditionis excogitari poteſt, quam ſeipſum tam in ſtatu morboſo quam ſano rectè cognoſcere? Revera nihil: hinc multi præclari Viri huic ſtudio Operam dedêre.

Quandoquidem boni Civis eſt, benè merêri de Republica, optimus ergo Civis eſt hujus Diſſertationis Auctor, qui non ſolum de Republicâ, verum etiam de re Medicâ optime meritus eſt: quapropter, ipſum dnplici laude dignum exiſtimat; tamquam ſuæ profeſſionis cultorem eximium, & Patriæ ſuæ Patronum ſolertiſſimum.

* * *

Idcirco ipſi congruum heroïcum *Virgilianum:*

Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

Inſuper ipſe *Apollo* applaudit & approbat ſic canens.

Et vidi, & legi, ſtudium placet optime Civis,
Ingenium & curæ, denique cuncta placent.
Sedulus & prudens, qui nomine & omine Civis,
Maximus eſt Medicus maxima Ganda tibi.

Expertiſſimo Viro Domino ac Magiſtro

HENRICO FRANCISCO VANDER STADT

Digno Gandavenſi Medico.

OPuſculum tuum de Febrium ſalubritate magna cum voluptate perlegimus; Illuſtris Viri *Queſnay* doctrinam totum & ubique ſpirat, illuſtrat, ſubindè rectiorem reddit: quare laborem tuum, ab æquis Viris, tam ob materiæ dignitatem & pondus, quam ob facilem latinitatem laudatum & applauſum iri meritò confidimus. Gandæ hac 20. Anni 1768.

J. G. SOMERS.
J. D. VANDER WOESTYNE.
P. J. COLMAN.
Civitatis Gandenſis Medici,

INDEX.

Caput primum. *De natura Febris.* pag. 1.

Caput ſecundum. *Phænomena eſſentialia Febris.* 21

Caput tertium. *Symptomata Febris.* 23

§. II. *Pulſûs aucta celeritas.* 24

§. III. *Augmentum roboris pulſûs.* 25

§. IV. *Calor.* 26

§. V. *Pulſûs amplitudo.* 30

§. VI. *Reſpirationis celeritas.* 31

§. VII. *Laſſitudo.* *ibid.*

Caput quartum. *Affectiones ſymptomaticæ Febris.* 32

§. II. *Sitis Febrilis.* *ibid.*

§. III. *Siccitas Febrilis.* 34

§. IV. *Dolor Febrilis.* 35

§. V. *Delirium Febrile.* *ibid.*

Caput quintum. *Cauſæ Febris.* 37

Caput ſextum. *Effectus Febris.* 41

§. II. *Humorum aucta agitatio, calor, rarefactio.* 42

§. III. *Celerior humorum coctio.* 45

§. IV. *Major humorum ad alkaleſcentiam inclinatio.* 49

§. V. *Copioſior excrementorum generatio.* 50

§. VI. *Humorum deperditio, debilitas.* 51

§. VII. *Præternaturalium humorum productio.* ibid.

§. VIII. *Coctio & criſis.* 57

Caput ſeptimum. *Diviſio prognoſis & cura Febris.* 95

TRACTATUS
DE SALUBRITATE
FEBRIS.

CAPUT PRIMUM.
De natura Febris.

FEbrem, quæ à *fervore* nomen habere creditur, non conſiſtere ad mentem veterum in aucto calore nativo, neque etiam ut voluêre recentiores, in unâ prætenſâ fermentatione præternaturali; ſed à parte rei eſſe morbum organicum ex aucta & acceleratâ actione cordis & arteriarum productum, ex modernis nemo amplius eſt, qui cum *Boerhaavio* non affirmaverit. Utrum autem hæc formalis cauſa ad Febrem cum omni ſuo ſymptomate producendam, una ſufficiat; præterea, utrum Febris ipſa morbus ſit ex ſe ſalutaris, qui nimirum cauſam ſuam morbificam nunquam non ſubigit, coquit, expellit, aut econtrà, morbus non ſalutaris & non rarò plenus peri-

culo, quæſtio eſt inter Medicos necdum deciſa.

Veteres Febris eſſentiam collocantes in aucto calore nativo, primi ſunt, qui ſibi de hoc morbo optimam formarunt ideam. Ipſi ſuſtinuerunt, calorem nativum in ſtatu ſano humorum concoctivum, etiam ſubigere, concoquere, & exterminare humores morbificos, à quibus dictus calor aliquandò præter naturam intenderetur. In hâc ideâ Febris ipſis videbatur is morbus eſſe, qui ſine Medici, aut medicamentorum ope, per ſe ægrotantes à morbo vindicaret. Sed morbus ægris tam favorabilis raro obſervabatur ſolus, aderat ferè unà cum eo unus alius morbus, ex ſe pernicioſus, conſiſtens in calore non nativo, nato ex putredine, aut fermentatione: hi duo morbi, & bona & mala ſymptomata producentes, conſtituebant morbum compoſitum, ſymptomata bona ad calorem nativum, mala autem & pernicioſa ad calorem contra naturam referebantur; erantque duo illi calores hoſtes adeo infenſi, ut quoties in eodem morbo alter alteri occurreret, pugna fieret acerrima: & à fortuna hujus pugnæ, credebatur aut ægri ſalus aut ruina dependêre. Hanc doctrinam, quæ diu admodum cum feliciſſimâ praxi floruit, & in veneratione habita fuit, poſt inventum circulum Medici ſibi viſi magis perſpicui, ut nimis antiquam,

& obſcuram deſerere & repudiare ceperunt: ad varia exotica commenta, magno artis detrimento, ſeſe conferentes. Sed egregius *Boerhaavius*, maximo Medicinæ bono, omnia iterum reſtituit, veterum doctrinam de calore, de coctione, de criſi, à Medicis memoratis neglectam, ac vilipenſam, priſtino honori reſtituit, in medicinam introduxit, ac illuſtravit.

Ipſus eſt, qui oſtendit calorem nativum antiquis viſum principium vitæ & cauſam actionis cordis & arteriarum, à parte rei eſſe ejuſdem actionis effectum, adeòque eamdem actionem revera producere illum ipſum calorem, in quo repoſuerunt veteres eſſentiam Febris. Sed quamvis *Boerhaavius* antiquorum doctrinam tam animosè defenderit, tamen nunquam ſibi potuit perſuadêre, ut cum iis Febrem ejusque calorem per ſe ſemper ſalutiferum crederet; econtra ſuſtinuit, quod Febris, tantùm abeſt, ut morbus adeo ſalutaris ſit, ſæpè numero producat unam agitationem & calorem exceſſivum, unde hîc & nunc ſcaturiunt omnia vel peſſima ſymptomata, quæ ab olim à calore contra naturam derivarunt veteres; ſed, quod hîc benè notandum, tot infenſa phænomena hic auctor non derivavit à Febre, quatenùs excitata ab unâ cordis & arteriarum auctâ & accelератâ actione, ſed in eâ fuit ſententia,

quod dum heterogeneum febrile cor & vaſa ad celeriores motus exſtimularet, etiam acredine ſuâ prehenderet, & ſpaſmo afficeret vaſa minima capillaria, aut quod viſcidum quoddam ſive ſpiſſum ſuâ immeabilitate ea vaſa immanè quantùm obſtrueret, ac infarciret; quodque ibidem exinde poneretur inſignis reſiſtentia, & quod Febris à duplici hâc cauſâ excitata, non poſſet non producere unum impetum, & attritum vehementem molecularum ſanguinis, tum inter ſe, tum ad vaſa, unum phænomen non modò ex ſe periculo pleniſſimum, ſed ex quo neceſſariò etiam produci deberet unus calor admodùm vehemens, ardens, deſtructivus, unde ipſi ſcaturire videbantur omnia mala ſymptomata, quæ à calore putredinis aut fermentationis derivavit antiquitas: vide *Aphor.* 592. 593. 689. cùm autem omnia hæc ſymptomata in omni Febre haud obſervarentur, repreſentavit ſibi unam Febrem in genere, & opus eſſe judicavit ea eligere ſymptomata, quæ Febri ſemper adeſſe credidit, quorum nimirum cognita præſentia omnes Medicos doceret Febrem adeſſe, quorum autem abſentiâ Medici judicarent hominem à Febre immunem eſſe: hæc ſymptomata erant nimirùm: pulſus velox, horripilatio, & calor. Febris ſic concepta in genere erat prædicabilis de multis ſpeciebus, ſingula ſpe-

cies, præter ſymptomata conſtitutiva ſui generis, habebat ſua propria, quæ ſingulæ ſpeciei conſtituebant differentiam: ſic ſopor cum Febre conſtituebat Febrem ſoporoſam, calor ardens, ſiccitas, ſitis inexplebilis erant ſymptomata Febris ardentis, calor mordicans Febris ſynochi putridæ, & ſic de cæteris; Febris autem in genere, cum ſuis præcisè ſpeciebus, non niſi ſub conceptu exiſtebat.

En in ſummâ, Benevole Lector, quæ maximè notatu digna de Febribus antiqui & moderni temporis induſtria in lucem dedit; cùm autem, ut jam vidimus, partium ſententia plurimùm etiamnum diſcrepet, ad dirimendum litem adeo ponderoſam, motiva hinc indè rationum momenta accurratè expendenda ſunt.

Veteres, cùm in igne naturali Febris eſſentiam collocaverint, ad imminuendum hujus ignis ardorem remedia refrigerantia omnium maximè opportuna judicarunt: ſed, quod mirum ipſis videbatur, experientia docebat, Febris curationem eò difficiliorem fieri, quò magis is ignis extingueretur; experti etiam ſunt, Febres ſibi relictas, ſine ullo artis præſidio quotidiè ſibi ipſis perfectè mederi; & hujuſmodi febricitantes, ut plurimùm multo citius, ac tutius ſanitati reſtitui, quàm ubi multâ remediorum farragine Medici Febrem diſ-

pellere molirentur: imo conſtanter obſervatum eſt, Febris curationem, ut plurimum eò promptius ſuccedere, quò Febris ejusque calor magis intenderentur: ex quibus omnibus veteres, non ſine fundamento, ſtatuerunt, calorem nativum, qui concoquit in ſtatu ſano humores naturales, concoquere & ſubigere etiam humores morbificos in ſtatu morboſo. Sed calor hâc donatus prærogativâ, non poterat in eorum ideâ in ſtatu præternaturali eſſe ſalutaris, ſimul & non ſalutaris, concoquere humores morbificos, & ſimul eorum coctionem impedire; hinc tot mala ſymptomata, acutas & periculoſas Febres concomitantia, non videbantur eſſe poſſe effectus unius caloris adeò ſalutaris; ſuſtinuerunt ergo, in hujuſmodi Febribus unà cum calore nativo præſtò eſſe unum calorem peregrinum, ex ſe pernicioſum, & calori nativo adeò contrarium, ut inter duos hos calores ſemper acriter pugnaretur, & quod ſemper de ægro actum eſſet, dum calor nativus à calore alieno infenſo ſuo inimico vinceretur.

Boerhaavius Medicus oculatiſſimus, ſciens, quod actio cordis & arteriarum nativum calorem produceret, docùit etiam ab eâdem actione, & inde orto calore in ſtatu ſano humores concoqui, nec ignoravit, indies dari Febres, quæ ſibi relictæ,

non interveniente Medico optimè curarentur: benè etiam ſcivit, earum curationem ſæpè eò citiùs perfectiùsque fieri, quò impenſiori vehementiâ Febris mota fuerit; ſed tamen his non obſtantibus, numquam eousque venire potuit, aut voluit, ut cum antiquis Febrem, febrilemque calorem per ſe ſalutiferum crederet; & quare?

Boerhaavius dietim obſervavit in Febribus unum calorem valde impenſum, novit autem hujuſmodi calorem ab antiquis abuſivè deductum eſſe ex unâ fermentatione, aut putredine: hinc non dubitavit, quin hic exceſſivus calor eſſet effectus Febris: huic opinioni multùm ſuffragabatur præconcepta Viri opinio unius reſiſtentiæ ad capillaria, ex quâ Febris ipſi videbatur producere unam agitationem inſignem, ardenti & exceſſivo calori excitando valde aptam: & in hâc hypotheſi clarè etiam ipſi apparebat, quî fieret, ut Febris ſponte ſuâ ſine Medici præſidio in ſalutem nonnumquam abiret, & cur id aliquandò eò citiùs promptiùsque fieret, quò Febris vehementior eſſet ac fortior: nam Febris, quæ in ejus ideâ ex reſiſtentiâ ad capillaria agitationem & calorem adeò vehementem inducebat, non poterat humores ita impensè exagitare, & calefacere, absque eo quod coagulum, ac acre febrificum inde etiam ſolveretur, coqueretur ac impensè

immutaretur; hocque eò citiùs, quò agitatio & calor impenſiores eſſent. Sed cum Febris vehementia *Boerhaavio* etiam valde periculoſa & ſuſpecta videretur, ideo præcepit, Febrem abſolutè teneri debere in juſto moderamine, ut nimirum pro coctione ſufficeret, nec tamen evaderet tam vehemens, ut nocêre poſſet.

Ex argumentis ergo hinc indè allatis clarè apparet, quod ad dirimendam hanc controverſiam abſolutè inquirendum ſit, quid ſit de reſiſtentiâ ad capillaria, quæ juxta mentem *Boerhavii* Febrem producit; hæc enim, ſi à parte rei ſubſiſtat, non eſt dubium, quin ex hoc fonte ſcaturire debeant ingens illa agitatio, & calor, & conſequenter etiam omnia illa mala ſymptomata, quæ *Boerhaavius* à Febre, ab hac cauſa productâ, derivavit.

Si vero ſuppoſita hæc reſiſtentia non ſubſiſtat, neceſſe eſt, ut corruat tota *Boerhaaviana hypotheſis*, quæ ſuper hoc unum fundamentum ſuperſtructa eſt. *Quesnayſius* ex modernis primus, qui unà cum antiquis pugnavit pro Febris ſalubritate, reſiſtentiam ad capillaria à *Boerhaavio* ſtabilitam, refutare contendit argumento ſequenti: Videmus, inquit, ſanguinem in Febre violentâ ex ſecta vena multo celeriùs exilire, quam in ſtatu ſano; atqui hoc fieri nequit, absque eo, quod ſanguis eâdem celeritate

tranſeat ex arteriis in venas ſibi correſpondentes, ergo hæc impenſior ſanguinis curſûs celeritas evidenter probat, in Febre non eſſe reſiſtentiam ad capillaria, quæ circulum ſanguinis retardat. Hoc argumentum quidem benè concludit, ſed reverà non video, quid indè velit *Quesnayſius* contra *Boerhaavium*, qui veroſimiliter nunquam prætendit, ſanguinis curſum in Febre violentâ, ex reſiſtentiâ ad capillaria retardari, verum quidem eſt, quod hic auctor, *Aphor.* 577. habeat, humores ſanguineos inter initia Febrium, corde tunc minus contracto, & evacuato, ad capillaria ſtagnare; ſed exinde non benè concluditur, quod id prætenderit tempore caloris, dum nimirum ſanguis à magno motu partium ex corde cum impetu ad capillaria pellitur: econtrà patet ex *Aphor.* 587. quod *Boerhaavius* ipſum celeriorem liquidorum propulſionem inter effectus Febris enumeret; adeòque quod ſuſtinuerit, non, quod ſanguis in Febribus ob reſiſtentiam ad capillaria; ad capillaria ſtagnet, ſed quod ob dictam reſiſtentiam ſanguis per capillaria non niſi cum difficultate & attritu majori tranſire poſſit: abſque eo tamen quod indè impediatur ſanguinis per capillaria tranſeuntis celeritas, quæ motui cordis correſpondeat.

Sed quamvis *Quesnayſius*, argumento jam propoſito, contra reſiſtentiam *Boerhaavii* ni-

hil probet, non credimus tamen, quod hæc reſiſtentia ſubſiſtat, aut ſubſiſtere poſſit; nec concipimus, quomodo *Boerhaavius* omnem Febrem ex hâc cauſâ derivare potuerit. In primis certum eſt, quod inde derivari non potuit Febris cum debilitate, quod ſic probo: ut poſſit eſſe, aut ſupponi reſiſtentia ad capillaria, abſolutè requiritur, ut poſſit eſſe, aut ſupponi cordis & arteriarum vis ſufficiens, ad ſuperandam difficultatem tranſitûs ſanguinis per capillaria, ex reſiſtentia ibidem poſitâ oriundam: aliàs ſanguis in arteriis, & circa cor abſolutè congereretur, hæc congeſtio ſingulo pulſu cordis aucta, mox fieret tam ingens, ut febricitantes brevi interficerentur; atqui illud majus robur nec eſt; nec ſupponi poteſt in Febre cum debilitate, ubi vires vitæ multò minores ſunt, quàm in ſtatu ſano: ergo reſiſtentia, dato quod umquam ſubſiſtat, eſſet equidem omnino inconceptibilis in Febre cum debilitate. Sed dicet hic aliquis: cor ſtante debilitate nimis contractum, minus ſanguinis volumen evibrat in arterias; atqui minus ſanguinis volumen per capillaria facilius tranſit, & difficultas ſanguinis trajiciendi per capillaria, ex reſiſtentiâ ibidem poſitâ non videtur tam impenſa, quæ minoris voluminis ſanguinis tranſitum impediat, ergo reſiſtentia ad capillaria in Febre cum debilitate, non vide-

tur obſtare poſſe, quominus ſanguis per capillaria liberè trajiciatur.

Reſpondeo in primis abſolutè negandum eſſe, minus ſanguinis volumen ex debili corde in Febre cum debilitate in arterias evibratum, faciliùs tranſire per capillaria, quàm volumen majus in Febre, ubi nulla debilitas eſt; nam ſi ex minori ſanguinis volumine in Febre cum debilitate naſcatur ſanguini per arterias capillares trajiciendo, aliqua facilitas, naſcitur in eâdem Febre ex aliâ parte, nimirum ex cordis & arteriarum actionis debilitate eidem ſanguini per eadem vaſa tranſituro, certa difficultas, quæ cùm ſit ad minus tam magna, quàm facilitas petita ex minori ſanguinis trajiciendi volumine; liquet reſiſtentiam, modò in Febre cum debilitate ſubſiſteret, fore unam novam difficultatem, à debili cordis & arteriarum actione abſolutè inſuperabilem. Sed alii alia objiciunt: cor debile, inquiunt, quod ob reſiſtentiam ad capillaria unico ictu ſeſe evacuare, & debitam ſanguinis copiam per vaſa minima urgêre nequit, ictus ſuos ingeminat: ſic ut cor, quem ſanguinem primo ictu per capillaria trajicere nequit, trajiciat ictu ſecundo.

Reverà hoc argumentum non malè concluderet, ſi conceptibile foret, quod hîc videtur ſupponi, nempe; ſi cor, ſpatio quo bis ſeſe conſtringat, ſemel tantum di-

lataretur; nam ſupponitur cor primo ictu ob reſiſtentiam ſemi evacuatum, ſeſe integrè evacuare ictu 2.do, quaſi poſt primum ictum non dilataretur, neque ſanguinem in ſua cava reciperet: ſed cùm notorium ſit, cor numquam ſeſe conſtringere poſſe, niſi poſt ſingulam ſui conſtrictionem, à ſanguine impetum faciente, identidem dilatetur, ac in cava ſua tot ſanguinis recipiat, quot per conſtrictionem præcedentem in arterias evibravit, manifeſtò liquet, cor, quotiescumque ictus ſuos ingeminaret, nunquam inde effici, ut adimeretur fatalis congeſtio, quam ex reſiſtentiâ abſolutè naſci debêre ante demonſtravimus.

Quod vero concernit Febrem cum aucto virium robore, fatemur prætenſam reſiſtentiam hîc non eſſe omnino inconceptibilem, poſſet enim concipi, quod aucto cordis & arteriarum robore ſuperaretur reſiſtentia, in hâc Febre ad capillaria ſuppoſita: ſed an in hâc ideâ omnis hujuſmodi Febris non abſolutè foret morbus periculo inſignis, plerùmque aſſociatus illo ingenti numero malorum ſymptomatum, quæ à magno motu partium ex corde, & magnâ reſiſtentiâ vaſorum contra cor neceſſariò producerentur? Sed an tale quid in omni Febre cum aucto virium robore experientia demonſtrat? Numquid indies occurrunt Febres vehementiſſimæ cum calore miti,

blando & moderato quæ tales ſunt, & tales ad morbi uſque finem manent, absque eo quod vel minimum pravum ſymptoma ſeſe manifeſtet? Numquid experientiâ etiam probatum, & unanimi cùm veterum, tum recentiorum ſuffragio verificatum eſt, pulſum magnum & fortem, quo Febris intenſio indigitatur, in omni Febre tutum, brevemque morbum ſignificare? Si ergo reſiſtentia in Febre cum debilitate abſurda ſit, & inconceptibilis, an videtur magis admiſſibilis, in Febre violentâ?

Sed frivolitas ejuſdem reſiſtentiæ etiamnum luculentius apparebit, ex quo viſum ſit, à quâ ducta ſit ſcaturigine, & quâ ratione: ſcaturire viſa eſt ex duplici fonte, nimirum: ex vaſorum capillarium conſtrictione ſpasmodicâ, 2.do ex unâ prætenſa ſanguinis denſitate, ſive ſpiſſitudine dicta vaſa infarciente. Quod ſpaſmum ſpectat: en eorum argumenta: inter initia Febrium, inquiunt, pallido corporis habitu monſtrante, liquet vaſa minima ſpaſmo conſtricta eſſe, hac autem conſtrictione impediri debet, quominùs ſanguis per memorata vaſa liberè tranſeat, hinc reſiſtentia, qua poſita, neceſſum eſt, ut ſanguis ad capillaria ſtagnet, & in arteriis majoribus accumuletur; quò cor minus contractum, & evacuatum non poteſt ſanguinem cum ſuf-

ficenti attritu movêre, & exagitare, unde frigus, primum Febrium ſymptoma eſſentiale. Hoc argumentum ut prima facie non invalidum, propius examinatum prorſus nullum, frivolum & abſurdum eſt.

In primis falſum ſupponit, inter initia Febrium ſola vaſa capillaria ſpaſmo conſtricta eſſe, nam præterquàm quod nulla ratio appareat, cur cauſa ſpaſmifica potius prehenderet ac afficeret arterias capilares quam ipſum cor & arterias majores, experimur tempore frigoris, dum pallor extremorum capillarium ſpaſmum demonſtrat, pulſum parvum & contractum oſtendere, cor & arterias majores ſimili ſpaſmo affectas eſſe. Sed ſuppoſito, ex ſpaſmo ſolorum vaſorum capillarium reſiſtentia, & realis ſanguinis congeſtio poneretur, an exinde inferri poſſet, cor vel eo minus contractum eſſe, & evacuatum? Nunquid cor & arteriæ, ſentientes talem reſiſtentiam omni vi niterentur ſuperare, quod ſibi adeò reſiſtit? Prout videmus, dum tranſitus ſanguinis alicubi à parte rei impeditus eſt. Et gratis etiam dato, conceptibile foret, cor & arterias hac reſiſtentia & inde nata congeſtione ſanguinis uſque adeò debilitari, ut non fieret agitatio procreando calori ſufficiens, an hujuſmodi congeſtio unà cum cordis adeo inſigni debilitate ſingulo pulſu cordis non immane quantùm

augeſceret, & omnes febricitantes abſolutè interimeret, tempore frigoris? Et ſi cupis, quod nimium, nec etiam hanc congeſtionem per ſe ſemper fatalem fore, quis capiet, quo pacto cor, & arteriæ adeò debiles poſt frigus acquirerent, vires adeo impenſas, ad excitandum calorem, qualem poſt frigus à Febre excitari reſiſtentiæ fautores paſſim ſuſtinuerunt.

Quomodocumque ergo res vertitur, & agitatur, liquet reſiſtentiam ex capillarium ſpaſmo, & ortam inde ſanguinis in arteriis majoribus congeſtionem, planè abſurdam, frivolam, & inconceptibilem eſſe. Igitur frigus inter initia Febrium, & pulſus, qui tunc parvus, contractus & debilis eſt, neutiquam ſunt derivanda à ſpaſmo, qui, ut Medici voluerunt, ſola vaſa capillaria conſtringens, facit, ut ſanguis verſus cor repulſus, ibidem ſtagnet, & cordis actionem impediat, ſed fiunt hæc ſymptomata à ſpaſmo ipſo, qui tam cor & arterias majores, quam vaſa capillaria prehendens, hæc organa adeò reſtringit, & eorum actionem ita imminuit, ut nec ſanguinem in ſufficienti copia in cava ſua recipere, nec ſatis agitare poſſint, ad intertinendum calorem: ſic ut frigus quidem ſit effectus ſpaſmi, qui producit reſiſtentiam, ſed unam reſiſtentiam, quæ incipit ab ipſo corde, quod ſpaſmo conſtrictum ſanguinem ex

vena cava expeditè recipere nequit, ſic ut reverà non ſit in arteriis, ſed in venis ſpaſmo minus obnoxiis, quod ſanguis accumuletur, prout color cutis violaceus, & polypoſæ concretiones circa cor, in corporibus tempore frigoris extinctis repertæ, luculenter convincunt. Quod vero ſcaturiginem alteram, ſanguinis nempe ſpiſſitudinem, concernit, unde ſæpenumero una reſiſtentia, & capillarium obſtructio fermè inſuperabilis oriri viſa eſt: affirmare non veremur, hanc ſanguinis prætenſam ſpiſſitudinem numquam exſtitiſſe, niſi in ſolâ errantium ideâ: verum quidem eſt, quod indies pellis dura, & craſſa febricitantium cruori ſupernè inhæreat; neque diffitemur, quod ſectiones anatomicæ ſæpenumero detegant, ſinus cerebri ac vaſa pulmonalia craſſo atroque ſanguine infarta, ſed abſit, ut hæc ſufficiant, craſſi ſanguinis exiſtentiæ probandæ: nam quod in primis cruſtam phlogiſticam attinet, notorium eſt, hanc cruſtam non infrequenter ſine ulla ſanitatis læſione reperiri in ſanguine hominis ſani, ubi ſanguinis fluiditas, & circuli libertas abſolutè ſupponi debent, prætereà extra omnem dubitandi aleam etiam poſitum eſt, non ſequi ex eo, quod ſanguis in pelvi tam craſſus & ſpiſſus appareat, eum talem eſſe, dum in vivo corpore per venas fluit: quò enim ſanguinis indoles per examen ipſius

ſanguinis probè innoteſcat, non eſt ſanguis examinandus, ex quo per frigus jam in coagulum abiit, ſed immediatè à V. ſectione, dum calidus, fluidus, & etiamnum talis eſt, qualis fuerit in venis: perſpicuus *Quesnayſius*, qui febricitantium ſanguinem hoc ritu examinavit, expertus eſt, ſi ex hujuſmodi ſanguine, dum vena pertunditur, una vel altera gutta in linteum cadat, hanc guttam linteo imprimere maculam multò latiorem; certa proba quod talis ſanguis ſit magis fluidus, ac diſſolutus: Porrò videmus, inquit *Quesnayſius*, quod materia illa alba, quæ in cruſtam adeò duram poſtea concreſcit, ſanguini ſupernatet inſtar olei admodum fluidi, ipſo ſanguine multò levioris; hinc, inquit, tantùm abeſt, ut ſanguis hujuſmodi adeò craſſus, & ſpiſſus ſit, ut econtrà ſit valde ſubtilis, tenuis, & nonnumquam plus juſto diſſolutus.

Utrum autem ex examine, & reflectionibus jam factis ſanguinis tenuitas, non magis quam ejus ſpiſſitudo ex cruſtâ phlogiſticâ appareat, tu ipſe Lector judicabis.

Quod vero ſpectat ſpiſſum, in vaſis pulmonalibus & ſinibus cerebri non rarò conſpectum, illud ſpiſſum, quod non eſt niſi effectus ſtaſis ſanguinis, qui interceptus, hîc, pro ut alibi concreſcit, ſanguinem anteà craſſum & ſpiſſum fuiſſe, etiam minimè probat: imo ille ſanguis, qui hic in

ſinibus cerebri adeò ſpiſſus occurrit, idem ipſe eſt, qui prius tranſivit per exiliſſima cerebri vaſa arterioſa, ubi potius hærêre debuiſſet, ſi fuiſſet tam craſſus.

Sed ſi ſanguinis ſpiſſitudo non ſubſiſtat, undenam Febres acutæ & inflammatoriæ tam ſæpè ſunt adeò periculoſæ & fatales? Reſpondeo læſiones graves, quales humorum ſtagnationes, infarctus viſcerum, inflammationes, aliosque morbos periculoſos, minimè dependêre, ut Medici ſuſtinuerunt, à vitio liquidorum, quatenus nimirum humores nimium denſi, & per vaſa difficulter trajiciendi vaſa obſtruant, ac infarciant, ſed periculum ferè dependêre à vitio ipſiusmet facultatis motricis, ſive à ſpaſmo, qui vaſa minima conſtringendo, aut alio modo malè afficiendo liberum humorum tranſitum impediat, aut interturbet: concipe hinc, cur cruſta phlogiſtica, utcumque dura, & craſſa, ne vel minimum unquam arguat periculum, ſi ſimul cum ea indicia ſpaſmi non diſpiciantur.

Ex dictis, ni mea me fallat opinio, ſatis patêre arbitror, quid de celebri reſiſtentiâ ad capillaria ſentiendum ſit, quæ ſi non ſubſiſtat, nec ſubſiſtere poſſit, pro ut nunc abundè monſtravimus, manifeſtò liquet, quod Febris non ex hâc reſiſtentiâ, ut prætendit *Boerhaavius*, ſed ex ſolâ auctâ & acceleratâ cordis & arteriarum actione or-

tum habeat. Sed an Febris, ex hâc unâ cauſâ producta, inferre poteſt unam adeò impenſam humorum agitationem, quam ab hoc morbo independenter à reſiſtentia ipſemet *Boerhaavius* derivare non potuit? Verum ſi à Febre inſignis hæc agitatio non producatur, ubinam eſt calor ille exceſſivus, ubi tot mala ſymptomata inde deducta?

At videmus, quod Febris ſine malis ſymptomatibus ſemper regularis ſit, cauſam morbificam, urinâ monſtrante, ſemper regulariter & ſucceſſivè concoquat, concoctam debito tempore criticè expellat, & ægrum, non interveniente Medico, perfectè ſanitati reſtituat. Nihil ergo impedit, quominus Febrem morbum ex ſe ſalutarem, ægris admodum favorabilem, & ſui ipſius medicatricem, unà cum antiquis omnes Medici agnoſcant.

Salutaris tamen hujus morbi mechaniſmus, non juxta mentem veterum per ſolam perficitur actionem caloris, ſed per duas actiones, nempe per actionem caloris, & etiam per unam actionem, in qua Febris radicaliter conſiſtit, nimirum per actionem cordis & arteriarum: hæ duæ actiones, ſicut concoquunt humores in ſtatu ſano, ita eos unà cum cauſa morbifica ſubigunt in ſtatu morboſo, primâ actione, humorum & heterogenei, febrilis mole-

culæ magis agitatæ, hinc multifariè unitæ, disjunctæ, variatæ, alias extenſiones, formas, figuras obtinent: quo ſpatio calor, intimiùs penetrando uſque ad ipſas dictarum molecularum particulas integrantes, texturam earum intrinſecam variè quoque ſubigit, alterat, immutat, idque donec morbi materia ſatis ſubacta, à cordis & arteriarum actione è corpore amandetur, ægerque convaleſcat.

Sed utcumque bonus ſit & ſalutaris hic mechaniſmus, naſcitur tamen morbus à cauſa irritante, à cauſa nempe, quæ non ſemper unam producit Febrem, ſed quæ ſimul cum ea non rarò etiam producit varios alios morbos periculo graves: hi morbi, unà cum Febre conſtituentes morbum compoſitum, à parte rei inferunt prava illa ſymptomata, quæ in idea *Boerhaavii* ad Febrem relata, conſtituebant tot periculoſarum Febrium ſpecies, de quibus una Febris in genere erat prædicabilis; quæ prætenſæ Febrium ſpecies, à parte rei ſunt tot Febres complicatæ, ſive ut veterum more loquar, tot morbi compoſiti ex calore naturali & calore alieno; & quemadmodum ex veterum mandato Medici erat, unà cum natura manus conſerere contra morbum, ſic Medicum oportet tuêri & defendere Febrem, dum omni arte oppugnat morbos Febri contrarios, ne nimirum

illi ægrum vel ante criſim interficiant, vel conamina Febris ita impediant, ut debita coctio non fiat, & ſic æger non ſine difficultate convaleſcat. Omnibus igitur benè conſideratis, Febris non malè logicè definiri poſſe videtur : *Spaſmodicoſalutifera motûs cordis & arteriarum acceleratio*; ſive pro meliori intelligentia deſcribi, quod ſit certa & determinata morbi ſpecies, conſiſtens in aucta, & accelerata cordis & arteriarum actione, nata à cauſa irritante, à quo morbo abſolutè concoquitur, & expellitur materia morbifica unde dependet, ſi alii morbi, non raró ei comites, ſalubria ejus conamina non impediant, aut inter turbent..

CAPUT SECUNDUM.

Phænomena essentialia Febris.

PHænomena eſſentialia Febris, quæ ſunt hujus morbi dependentiæ primariæ, eſſentiales & inſeparabiles, ſunt nimirum augmentum celeritatis, roboris, & amplitudinis pulſûs, circulationis acceleratio, calor, rarefactio, humorum aucta agitatio, & actio caloris intrinſeca in particulas integrantes molecularum humorum.

Hæc phænomena ex Febre eſſentialiter

& neceſſariò promanare, ex notâ Febris eſſentiâ liquidò conſtat, nam Febris, in cordis & arteriarum motûs acceleratione conſiſtens, debet in primis abſolutè accelerare pulſum, & ipſam circulationem ſanguinis; ſed nec poteſt actio arteriarum magis accelerari, quin cauſa motrix ejuſdem actionis magis etiam excitetur, impenſiorique vehementiâ agat in texturam organicam eorumdem vaſorum, unde augmentum roboris pulſûs à Febre abſolutè etiam inſeparabile eſt. Calorem autem eſſe dependentiam, & effectum neceſſarium auctæ & acceleratæ actionis cordis & arteriarum, nemo umquam negavit: hinc rarefactio, ſequela neceſſaria caloris, & pulſûs amplitudo ex rarefactione nata, non poſſunt etiam non eſſe à Febre inſeparabiles: quoad humorum agitationem, & intrinſecam caloris actionem, hæc ſunt Febris phænomena maximè præcipua, illa exiſtens ſequela neceſſaria auctæ celeritatis & roboris actionis arteriarum eſſe nequit, quin ex eo humorum & heterogenei febrilis moleculæ, plurimùm alterari, & immutari debeant; quo ſpatio, calor inde productus, utpote de ſe activus penetrat, agitque in particulas integrantes earumdem molecularum, quo coctio tandem peragitur: ita ut ſint hæc ipſa duo phænomena, quæ tamquam potiſſima naturæ medicatricis inſtrumenta conſiderari debeant.

CAPUT TERTIUM.

Symptomata Febris.

FEbris ſymptomata, ſunt ea Febris phænomena, quæ ſeſe ſenſibiliter manifeſtant, hinc ſunt ejuſdem morbi pathognomonica & eſſentialia ſigna, ſuntque n.º ſex nimirum: augmentum celeritatis, roboris, & amplitudinis pulſûs, augmentum caloris, reſpirationis aucta celeritas, & ſenſus dolorificus laſſitudinis.

Omnia & ſingula hæc ſymptomata ſemper & inſeparabiliter Febrem concomitantur; licet in Febribus complicatis omnia hæc ſymptomata non ſemper manifeſtè appareant: ratio eſt, quod in Febribus complicatis mechaniſmus Febris ab aliis morbis ſæpe ita impediatur, ut Febris vix ſua ſymptomata manifeſtare queat; hinc factum eſt, ut Medici, qui in Febribus complicatis Febrem ab aliis morbis non diſtinxerint, aliorum morborum ſymptomata, dictis in Febribus magis manifeſta, pro ſymptomatibus Febris agnoverint: ex quo anſa data eſt quarumdam objectionum, contra ſymptomatum Febris eſſentialitatem & realem exiſtentiam mox occurentium, quæ tamen à rei gnaris non erunt ſolutu valde difficiles, uti mox ex ſequentibus palàm fiet.

§. II. *Pulſûs aucta celeritas.*

Omnes omnium gentium Medici pulſûs auctam celeritatem pro vero ſymptomate & ſigno pathognomonico Febris ferè tenuerunt, & revera hujus ſigni præſentiâ potiſſimùm edocemur, Febrem adeſſe: hîc autem benè notari meretur: ut aucta pulſûs celeritas Febrem ſignificare valeat, opus eſſe, ut hæc producta ſit à morbo, ſive læſione ſatis gravi, & durabili, quæ Febris nominari mereatur; aliàs pro ſymptomate Febris nequaquam haberi poteſt: ſic pulſus ab exercitio acceleratus, non eſt ſymptoma Febris, ſed exercitii: idem etiam de reſpirationis celeritate, aucto calore, ac aliis Febris ſymptomatibus intelligendum eſt.

Sed ecce prima objectio: in Febribus malignis, inquiunt, ubi non levis ægritudo eſt, pulſus nonnumquam eſt naturali ſimilis; imo ſæpenumero magis tardus, quàm in ſtatu naturali: ergo celeritas pulſûs non eſt ſignum pathognomonicum Febris. Reſpondeo primò oppidò rarum eſſe, pulſum in morbis malignis non eſſe acceleratum; ubi autem id nonnumquam obtineat, Febrem adeſſe poſitivè negandum eſt: implicat enim motum arteriarum non acceleratum eſſe, & adeſſe Febrem, quæ in celeriori motu arteriarum conſiſtit, ſed ne-

mini mirum eſtò, hîc tales objectiones occurrere; cùm enim Medici Febrem ab aliis morbis numquam benè diſtixerint, comprehenderunt ſub nomine Febris malignæ aliquos morbos malignos, qui à parte rei tales ſine Febre exiſtunt, & ſic factum eſt, ut in eorum ideâ aliquæ Febres malignæ ſine pulſûs celeritate repertæ ſint.

§. III. *Augmentum roboris pulſûs.*

Contra augmentum roboris pulſûs hæc objiciunt: ſæpe numero, inquiunt, inprimis in ſubjectis, V. ſectione vel aliunde debilitatis, arteriarum actionis celeritas plurimùm aucta eſt, ubi robur ejuſdem actionis eſt imminutum: ergo pulſus robuſtus non eſt ſymptoma Febris inſeparabile. Reſpondeo hoc argumentum nullius eſſe momenti, nam ſi in ſubjecto debili febricitante, ob debilitatem à V. ſectione vel aliunde contractam, pulſus poſitivè robuſtus non ſit, eſt tamen robuſtus reſpectivè ad ſubjectum, ſive robuſtior ſtante Febre, quàm ſi Febris abeſſet, & hinc etiam eſt, quod tam in ſubjecto debili, quàm non debili, Febris numquam grandeſcit, quin ad eumdem gradum grandeſcat robur actionis arteriarum, unde apparet, prædictam objectionem nullam eſſe.

Sed accidit, inquiunt, ut etiam, ubi Febris augeſcit, pulſus debilior evadat; ergo

pulſus robuſtus ſaltem tum eſſe ceſſat Febris ſymptoma. Hoc argumentum benè concluderet, ſi in caſu poſito ipſa debilitas foret una dependentia Febris, prout hîc videtur ſupponi, nam non poteſt Febris eodem ſpatio pulſum invigorare, & debilitare: cùm autem debilitas ad Febrem non pertineat, ſed ſit ſymptoma unius morbi Febri oppoſiti, mirum non eſt, quod à morbo hujuſmodi, actio arteriarum magis debilitetur, quàm ut eam actionem Febris poſſit invigorare, quò fit, ut loco roboris, ſola pulſûs debilitas ſeſe manifeſtet, quàmvis tamen ideò robur pulſûs à Febre, non minus exiſtat: nam ſi in caſu poſito Febris abſuiſſet, debilitas multò fuiſſet impenſior, ſic ut Febrem ſua ſymptomata ſemper & inſeparabiliter concomitentur, conformiter ad diverſos ægri ſtatus, & gradus complicationum.

§. IV. *Calor.*

Nullus dubitat, quin calor ſit phænomen, & ſymptoma Febris; ſed hujus ſymptomatis varietas dubium peperit, utrum revera ſit Febris phænomen, & ſymptoma eſſentiale & inſeparabile: etenim præter difficultates jam excuſſas, quæ etiam de aucto calore moveri poſſunt, aliæ ſunt, quæ relativè ad idem ſymptoma non videntur minores: ecce quid objiciant: Ca-

lor, inquiunt, non omni ſpatio Febri comes eſt; Febris ſiquidem ferè cum frigore incipit, ergo non modò exiſtere poteſt absque aucto calore, ſed cum reali caloris privatione. Hoc argumentum utut primâ facie valdè nervoſum, mox omnes vires perdit, dum in Febre conſideramus duos morbi ſtatus ſibi oppoſitos: igitur tamdiu quàm ſpaſmus, qui ponit frigus, dominatur Febri; hujus mechaniſmus adeò impeditus eſt, ut ipſa arteriarum actio, quamvis accelerata, multò debilior ſit, quam in ſtatu naturali; hinc nec mirum, ſi calor à parte rei ſit imminutus. Quod autem ſpectat actionis arteriarum auctam celeritatem, quæ ſtante frigore etiam ſeſe manifeſtat, & ponere deberet augmentum caloris, quo ſpatio calor re ipſâ imminutus eſt; non eſt difficile hanc apparentem contradictionem ſibi conciliare, ad id namque attendere ſufficit, diminutionem caloris longè impenſiorem fore, ſi ſimul arteriarum actio non eſſet accelerata; ut adeò vel etiam tempore frigoris, augmentum caloris augmento celeritatis pulſûs ſemper correſpondeat; quia diminutio caloris, nata ex ejuſdem actionis debilitate, ſuperans augmentum caloris natum ex actionis arteriarum celeritate, facit quidem, ut calor ſeſe minus manifeſtet, non autem ut minus exiſtat, quoniam ſi dicta actionis celeritas deficeret, protinùs etiam

deficeret calor inde profectus; ſic ut calor, dum vel ſeſe manifeſtare nequit, numquam non ſit verum & eſſentiale Febris ſymptoma.

Sed calor inquiunt, non ſemper reſpondet Febris magnitudini; poteſt ſiquidem eſſe parùm conſiderabilis in Febre valdè intenſâ, & vice-verſâ. Maſſa ſanguinea, ſupponas, in nonnullis vel à naturâ vel aliunde magis aquoſa, acquirendo calori minus apta eſt, ac maſſa ſanguinea magis denſa & inflammabilis. Præterea arteriarum actio, tantò debilior eſt, quantò ſanguis eſt magis aquoſus: ergo quàm vehemens Febris exiſtat, non modò ex parte ſanguinis, verùm etiam ex parte actionis arteriarum, numquam non ſubſiſtit diſpoſitio calori multùm oppoſita.

Reſpondeo in primis hoc argumentum ſupponere omninò impoſſibilia, & abſurda, ſupponit enim Febrem aliquando fortem, & ſimul actionem arteriarum eſſe debilitatam, quod abſolutè repugnat; quia notorium eſt, totum robur mechaniſmi corporis à robore actionis arteriarum dependêre, & utut non diffitear, Febrem à parte rei calorem ponere intenſiorem in homine ſanguine denſo & inflammabili prædito, quam in eo, in quo ſanguis magis aquoſus eſt, quod nemo umquam, quod ſciam, negavit; cave ne inde inferas,

calorem in omni ſubjecto non eſſe Febri proportionatum, quia calor fortior, aut demiſſior manet Febri proportionatus, ſi exceſſus caloris amplitudini Febris correſpondeat: id contingit, tam in ſubjecto, in quo ſanguis magis aquoſus eſt, quàm in eo in quo magis eſt inflammabilis, quia ſi Febris, tam in uno, quam in altero ſubjecto increſcat, experimur ad eumdem gradum increſcere calorem: ſunt igitur in Febre ejusque phænominibus, pro ſubjectis, & circumſtantiis, admittendæ certæ varietates, quæ tamen non mutant. nec Febris, nec ejus phænomenum naturam; cùm perpetuò inter hæc ea maneat proportio, quæ eſſentialiter requiritur, nimirum juxta dictas varietates, & ſtatum mechaniſmi, Febris eſſentiam conſtituentis.

Sed independenter, inquiunt, ab his circumſtantiis, calor nonnumquam valde ſenſibilis eſt, & moleſtus, ubi æger vix febricitet, quin, æger à Febre omninò immunis, ſæpè ſentit calorem exceſſivum; ergo calor non eſt ſymptoma ſincerè oſtendens amplitudinem Febris. Solutio hujus argumenti non eſt difficilis, ſi calor verus, & phyſicus ritè diſtinguatur à calore non phyſico, ſive ab illo calore qui à parte rei calor non eſt, ſed ſenſus caloris: dum enim contendimus calorem eſſe ſymptoma Febris, id de calore vero, phyſico, ſive de

igne motu caloris animato intellectum volumus, non autem de ſenſu caloris, qui non à Febre, ſed ab exoticâ quâdam acrimoniâ partes ſenſibiles ægrè feriente, ortum ducit: ſic ut non mirari ſubeat, ſi aliqui, qui vix febricitent, aut à Febre omnino immunes ſint, ab hujuſmodi calore nonnumquam devexentur.

§. V. *Pulſûs amplitudo.*

Quoad pulſus amplitudinem, contra hoc ſymptoma etiam objiciunt, quod nimirum pulſus ſtante Febre ſæpè adeò reſtrictus ſit, & ejus volumen adeò imminutum, ut exilitatem, & contractionem nedum amplitudinem præ ſe ferat: ſed hæc objectio, utpote aliis jam expoſitis omninò ſimilis, eiſdem etiam ſolvitur argumentis; nam hîc iterum cum Febre confunditur una affectio Febri adeò contraria, ut hæc ſua ſymptomata manifeſta reddere nequeat, eſſet tamen pulſus etiamnum multò magis reſtrictus, ſi in caſu poſito Febris abeſſet; ex quo iterum liquet, pulſûs amplitudinem, quamvis hæc non appareat, ſemper à Febre produci, & eſſe verum ejus ſymptoma, imo unum ſymptoma maximâ attentione dignum: eſt enim ex vario ſtatu hujus ſymptomatis, quod Medicus de facilitate, aut difficultate executionis mechaniſmi Febris potiſſimùm debeat judicare.

§. VI. *Reſpirationis celeritas.*

Reſpirationis celeritas eſt unum ex ſymptomatibus Febris, quia eſt dependentia neceſſaria auctæ celeritatis circulationis ſanguinis, nam ſanguis non poteſt per omnes corporis partes celerius circumduci, quin pari celeritate rapiatur per pulmones, quod ut fiat, neceſſe eſt, ut febricitantes reſpirent celerius, adeòque debet reſpirationis celeritas abſolutè eſſe à Febre inſeparabilis.

§. VII. *Laſſitudo.*

Quamvis laſſitudo ſit phænomen non niſi ipſis ægris ſenſibile, ſic ut Medico de præciſo ejus ſtatu non benè judicare liceat, tamen certum eſt, febricitantes de laſſitudine ſatis conqueri, ut hæc pro ſymptomate Febris haberi poſſit. Igitur laſſitudo febrilis maximè ex eo videtur dependêre, quod ſpiritus animales, ad organa circulationis pro accelerando eorum motu magis determinati, minus ferantur ad muſculos, qui motibus voluntariis dicati ſunt; unde minus expeditâ muſculorum actione, homo derepentè totus laſſus, & languidus evadit, & de pœnibili laſſitudine conqueritur.

CAPUT QUARTUM.

AFFECTIONES SYMPTOMATICÆ FEBRIS.

AFfectiones ſymptomaticæ Febris, ſunt illæ affectiones, quæ quidem inſtar ſymptomatum à Febre producuntur, ſed non ſemper & neceſſario: imo poteſt Febris absque illis completè exiſtere; ſic ut eædem affectiones conſiderari debeant, ut affectiones Febri accidentales, dependentes à peculiari temperamento, ſive diſpoſitione naturali febricitantium. Dicimus à diſpoſitione naturali, ut excludamus omnem affectionem ſymptomaticam, quæ in febricitantibus à diſpoſitione morboſâ ortum ducens, utpote à Febre aliena, pro affectione ſymptomaticâ Febris haberi nequit, hæ affectiones ſymptomaticæ Febris ſunt nimirum: ſitis, ſiccitas, dolor, & delirium, de quibus ſingulatim nunc dicemus.

§. II. *Sitis Febrilis.*

Sitis numquam non pro Febris affectione ſymptomaticâ, quin à nonnullis pro vero Febris ſymptomate habita fuit; oriri quippe videbatur à calore, qui annuentibus omnium ſuffragiis, eſt Febris phænomen & ſymptoma eſſentiale: calor namque Febrilis, in eorum ideâ, adeò exceſ-

ſivus erat, ut ex ſiccitate oris, œſophagi, & ventriculi inde ortâ, febricitantes ad humectandas has partes avidè potiones appeterent: quid! idem calor, ut nunc ſæpius diximus, ſub eorum conceptu adeò exceſſivus erat, ut inde in partes ſolidas ariditatem, immanè quantùm periculoſam induci certò crederent. Sed cùm prætenſus calor adeò exceſſivus, ut nunc abundè probavimus, non à Febre, ſed aliunde ortum habeat; liquet ſitim Febrilem ex inde derivari non poſſe.

Sitis in genere ferè à tribus oritur cauſis, à defectu nimirum filtrationis liquidi, quo partes, quarum ſiccitas ſenſationem ſitis cauſat, humectari debent, vel ab acrimoniâ quadam aptâ in eiſdem partibus excitare eamdem ſenſationem, vel denique à profuſis ſudoribus, aliisve excretionibus immoderatis, quibus ſanguinis vehiculum uſque adeò deperditur, ut deficiat humidum dictis partibus irrigandis inſerviens. Ex unâ vel alterâ harum cauſarum ſitis Febrilis etiam naſcitur: in primis obſervamus in bilioſis filtrationes humorum, quorum beneficio os, œſophagus & ventriculus irrigantur, durante Febre quadantenus impeditas eſſe: ad quod ſanè humor bilioſus à Febre acrior redditus, non parum contribuit. Verùm ſitis hujuſmodi Febrilis, quæ valdè moleſta eſſe nequit,

longè aliena eſt, & facilè diſtinguitur, à ſiti illâ inexplebili, quæ non à Febre, ſed à violentâ partium criſpaturâ, arte quantociùs removendâ, dependet: præterea, ut Febris ſitim producat, requiritur, ut jam diximus, certa diſpoſitio naturalis, dependens à conſtitutione ſive temperamento febricitantis: hæc major eſt in bilioſis, & ſanguineis, quàm in melancholicis, & pituitoſis: ita ut iterum haud difficulter colligi poſſit, qualis, & in quibus ſubjectis, ſitis ad Febrem referri debeat.

§. III. *Siccitas Febrilis.*

Siccitas ad certum gradum ex Febre etiam eſſe poteſt: hanc affectionem Febris in certis ſubjectis ponit, quatenus nimirum quodammodo impedit filtrationes illorum humorum, quibus partes ſolidæ noſtri corporis continuò irrorari, & humectari debent: eſt enim ex ſiccitate eo modo productâ, quod præcedenti paragrapho ſitim febrilem derivaverimus, & quemadmodum ſitis febrilis, facilè tolerabilis haud difficilè diſtinguitur à ſiti illa moleſtâ, & intolerabili, quæ ab aliâ cauſâ dependet; ſic ſiccitas à Febre, quæ non niſi levis eſt, & ſine periculo, multùm etiam differt, à ſiccitate & ariditate periculosâ, quæ aliunde ortum ducit, & cui quantocius omni arte occurendum eſt.

§. IV. *Dolor Febrilis.*

Dolor in nonnullis, potiſſimum, qui ſunt calidi temperamenti, poteſt eſſe, & non raro etiam eſt una affectio purè Febrilis; ſanguis ſiquidem calore febrili rarefactus, in cerebri vel aliarum partium membranis, inducere potis eſt unam tenſionem, quæ à nulla alia cauſa dependet: ſed dolor hujuſmodi non poteſt eſſe valdè intenſus, quia calor moderatus, qualis calor Febrilis, non aptus eſt inducere, niſi unam expanſionem & rarefactionem moderatam, quæ numquam intensè dolorifica eſt: unde liquet, vehementem & exceſſivum dolorem de quo toties conqueruntur febricitantes, non eſſe dolorem febrilem, ſed à parte rei dependêre à cauſa, quæ partes nervoſas immanè quantùm laceſſit, diſtrahit, atque convellit: unde vehementem dolorem à Febre alienum, à leviori dolore Febrili interſtinguere non admodum difficile eſt.

§. V. *Delirium Febrile.*

Quamvis delirium à Febre non frequenter producatur, ac proinde raró ſit ſymptomatica Febris affectio: cùm tamen nonnulli ad delirium ita proclives ſint, ut vix umquam absque leni delirio Febre corripiantur, videtur motus ſpirituum animalium excitatus, ab arteriarum motûs acti-

vitate noſtras ideas quodammodo turbare, ſicque lene delirium inducere poſſe, quâ vero ratione id fiat, non ita liquet: etenim in delirio ideæ ordinariæ magna ex parte ſunt interceptæ, ac ideæ peregrinæ eo ſpatio animam occupant, eſt quippe per abſentiam illarum idearum, & præſentiam aliarum, quibus æger contra uſum rationis occupatus eſt, quod ægrum delirare novimus, ſed ſola major ſpirituum agitatio quidem apta eſt, ut det noſtris ideis activitatem majorem, non autem ut intercipiat ideas jam impreſſas: ad hoc argumentum dico, quamvis ab aucta ſpirituum agitatione ideæ noſtræ non intercipiantur, equidem conceptibile eſſe, eamdem agitationem ſpirituum impertiri poſſe impreſſis noſtris ideis talem activitatem, & animam afficere ſenſationibus, tam rapidè & tumultuosè repreſentatis, ut inde validum ratiocinium formari nequeat; ſicque hujuſmodi delirium, quod non niſi in rapiditate idearum, & in ratiociniis irregularibus & præcipitatis conſiſtit, eſſe omnino diſtinctum, à delirio ſpaſmodico graviori, quod ab idearum interceptione dependet: ſed eſtò quod hujuſmodi delirii ſpecies oppidò rara ſit, imo quod ad perturbandam prorſus rationem numquam exiſtat; experientiâ compertum eſt, homines ad delirium valdè proclives, tempore

Febris vix umquam delirare, quin ſimul ſint ſoporoſi, & reverà hujuſmodi delirium, non multùm differre videtur à ſimplici inſomnio cùm garrulitate: veroſimile eſt, ſanguinem calore Febrili rarefactum in certis ſubjectis hujuſmodi inſomnium, & delirium inducere poſſe: quod, cùm non ſit durabile, & Febre remittente ut plurimùm etiam ceſſet, haud difficilè diſtinguitur à delirio durabili, ſpaſmodico & periculoſo, quod à Febre prorſus alienum eſt.

CAPUT QUINTUM.

CAUSÆ FEBRIS.

INter Febris cauſas prima occurrit *cauſa formalis*, hanc in una cordis & arteriarum aucta, & accelerata actione conſiſtere, capite primo luculenter oſtendimus, ubi de naturâ Febris differentes, refutavimus quidquid de calore, fermentatione, reſiſtentiâ ad capillaria, veteres & moderni Medici commentati ſunt. Quod autem ad Febris *cauſam materialem* ſpectat, indubium eſt, labentibus cauſis jam memoratis, amplius etiam ſtare non poſſe, quidquid de humore calorifico, acido fermentativo, ac impermeabili ſpiſſo ſtatutum, & creditum eſt. Igitur *materialis Febris cauſa*, ut eodem loco etiam vidimus, conſiſtit in uno

acri heterogeneo, quod irritando ponit Febris cauſam formalem, cordis nempè & arteriarum motûs ſpaſmodicam accelerationem: intima hujus heterogenei natura, & irritandi ratio hactenus nemini innotuit, qui eouſque pertingere annisi ſunt, & ſuis omnes seducti conjecturis, oleum & operam perdidêre: ſic, ut labor irritus fuerit, ſingularem heterogenei Febrilis acrimoniam, ſingulari & ſpecifico remedio corrigere velle. Id enim heterogenei, ubi per humores ultro citroque vagatur, ſubigere, concoquere, & eliminare, non arti, ſed uni Febri datum eſt. Quod itaque Medico hîc potiſſimum reſcire incumbit, non eſt, quod ſcrutetur in intimam hujus heterogenei indolem, ſed quod ſuper omnia notatum habeat, id quod Medici ferè ſupergreſſi ſunt, nimirum, quod illud heterogeneum non ſemper unam producat Febrem, verùm quod ſæpènumero unà cum Febre etiam producat varios alios morbos, qui ſimul conſtituunt unum morbum compoſitum, & quod medela ac ſolutio hujus morbi, non ab arte, ſed ab una Febre, cui ſoli coctionis facultas conceſſa, expectanda ſit. Medici, qui ſcitu adeo opportuna tam negligenter tranſierunt, ſtatuentes nihil morboſi præter Febrem ex heterogeneo Febrili promanare, & quasvis læſiones unà cum Febre ex eodem hete-

rogeneo profectas, Febri tribuentes, in varios ac peſſimos errores prolapſi ſunt. Reſiſtentia ad capillaria, ſanguinis denſitas, capillarium ſpaſmus, ſunt commenta ad decumanum ægrotantium damnum excogitata, ad ſtabiliendam unam Febris naturam adeò pernicioſam: ſed utut aliquando, quod humanum eſt, à vero tramite deviatur, mirandum planè, tot Viros incomparabiles, in re tam obvia uſque adeo hallucinatos fuiſſe. Numquid manifeſtò liquet, quod Febris, quæ celeri pulſu monſtrante in acceleratione motûs cordis & arteriarum conſiſtit, ab uno poſſit excitari acri heterogeneo? Quod ſi ita ſit, an quid obeſt, quominus idem heterogeneum, maligniori ſtimulo infenſum, ponat præter Febrem in iiſdem partibus unam conſtrictionem violentam, ſive ſpaſmum? Sed numquid hi duo effectus, quàmvis ex eadem cauſa producti, ſunt duæ læſiones, ſive morbi omnino diſtincti, quorum ſingulus ſua propria habet ſymptomata? Porro an idem heterogeneum, ſed qualitate colliquativa infenſum, non aliquando humores diſſolvit, ac plus juſto attenuat? Quo ergo fundamento humorum plenaria diſſolutio Febri tributa eſt? Hæc cum ſint abſolutè notoria, quis capit, quomodo factum ſit, ut tot Medici, pulſus tenſos, motus convulſivos, diarrhœas, ſudores colliquativos,

aliaque varia dira ſymptomata Febri appropriaverint: miſſis igitur his erroribus, iterùm atque iterùm aſſerimus, heterogeneum Febrile non ſemper unam producere Febrem, ſed pro qualitate colliquativa, aut gradu acrimoniæ, ſæpenumero etiam inferre ſpaſmos, ac diſſolutiones humorum, plus minus infenſas, hasque læſiones, ſive morbos unà cum Febre efficere unum morbum ex Febre & his morbis compoſitum; idemque heterogeneum totius morbi cauſam morbificam nulla arte acceſſibilem, ab una Febre vinci, domari & foras expelli debêre. Quod & numquam fallit, ſi morbi Febri ſocii, ſalubria ejus conamina non nimiùm impediverint.

Ex quibus animadverſis, manifeſtò liquet, in Febribus acutis non eo dirigendum eſſe curationis ſcopum, ut heterogeneum Febrile arte inacceſſibile Medicus ſingulari ac ſpecificâ medicinâ adoriatur, aut Febrem, in quâ unâ ægri ſalus, remedio refrigerante, anodino, diacodiato extenuet, aut imminuat, ſed ut omni curâ morbos Febri comites, ejusque ſalutiferum mechaniſmum impedientes, abigat, atque removeat. Quo facto, natura à morbo vindicata non poteſt ægrum non ſalvum facere: quo autem id ritè fiat, multum juvat, ſi Medicus ſcrutando per effectus morborum Febrem impedientium indolem

detegere noverit, nam natura ipſiusmet heterogenei ex eo quodammodo Medico notificatur, ſic ex diarrhœa copioſa putrida, heterogeneo putrido colliquativo cognito, diſſolutioni putridæ facilius occurritur. Ad curandas Febres acutas complicatas, multum etiam facit, ſi & eorum *cauſæ occaſionales* detegi poſſint, eas ſiquidem vel evitando, vel in ſua ſcaturigine adoriendo, multi morbi poſſunt præveniri, de quibus cauſis agere non eſt hujus loci: hîc enim, ubi una Febris ſimplex, ſive non complicata in ſcenam prodit, cujus ſalubri mechaniſmo, cauſa unde morbus eſt, integrè deſtruitur, non eſt, quod *de cauſâ occaſionali* hujus morbi, adeo ſimus ſolliciti.

CAPUT SEXTUM.

Effectus Febris.

FEbris effectus, qui nimirum aliquam attentionem merentur, ſunt humorum aucta agitatio, calor, rarefactio, celerior coctio, major ad putredinem diſpoſitio, excrementorum copioſior, & citior generatio, humorum deperditio, debilitas, præternaturalium humorum productio, materiæ morbificæ coctio, & criſis: hi effectus pro maxima parte ſalutares ſunt,

& Febrem morbum ſalutiferum faciunt, prout ex ſequentibus mox luculenter apparebit.

§. II. *Humorum aucta agitatio, calor, rarefactio.*

Quod inprimis humorum aucta agitatio & calor ſint duo effectus primarii, & phænomena eſſentialia Febris, quæ licet atro notata calculo, à parte rei maximè ſalutifera ſunt, & potiſſima naturæ medicatricis inſtrumenta, nunc tam ſæpè, & tam claris argumentis probatum eſt, ut opus non ſit, idem hîc iterum repetere: quoad rarefactionem, quam ſequelam neceſſariam caloris, & eſſentiale Febris phænomen etiam diximus, certum eſt, quod hoc phænomen, quatenus vaſa amplificat, & circulum ſanguinis liberiorem reddit, ad ſalutiferum Febris mechaniſmum maximè etiam contribuat. Hîc tamen poteſt quædam moveri difficultas, dicet aliquis: ſtante Febre vaſa ex rarefactione immanè quantùm expanſa ſunt, ſed talis inſignis rarefactio ex Febre non modò arguit calorem febrilem valdè intenſum, verùm etiam demonſtrat rarefactionem eſſe debêre Febris phænomen admodum periculoſum. Reſpondeo rarefactionem, quæ in noſtris humoribus obtinet, duplicem cenſendam eſſe, nimirum rarefactionem veram, propriè dictam; quæ gradationem caloris æqualiter ſequi-

tur, & rarefactionem impropriè dictam, quæ eamdem gradationem non ſequitur æqualiter; etenim multum variat in liquidis rarefactio, pro diverſitate liquidorum, rarefactio aquæ v. g., ſatis regulariter ſequitur gradationem caloris: rarefactio autem lactis, non ſequitur gradationem caloris, niſi ad certum gradum; ubi autem ad altiorem gradum pervenerit, illicò exceſſivè inflatur, & intumeſcit: verùm hæc inflatio & ſubita intumeſcentia non eſt confundenda, cum vera & propriè dictâ rarefactione, ortâ à ſolo calore: hæc adeò fortis eſt, ut quamvis penè ſuperet reſiſtentiam, ubi econtrà illa, utpote nata ex virtute expanſivâ aëris, qui calore ex moleculis humorum expellitur, valdè compreſſibilis eſt, prout videmus, quod ad comprimendam lactis ſubitam inflationem, operculum vaſis abundè ſufficiat.

Rarefactio itaque, quæ in febricitantibus adeò conſiderabilis apparet, etiam vera rarefactio non eſt, ſed ex genere illarum, quæ gradationem caloris non ſequuntur, hinc haud mirum, ſi ex miti & moderato calore Febrili vaſorum expanſio adeò inſignis fiat: quæ utpote etiam valde compreſſibilis, tantùm abeſt, ut ſanguinis progreſſum impediat, ut econtrà eum magis facilitet; hinc etiam eſt, quod pulſus magnus & expanſus, annuentibus omnium

Medicorum ſuffragiis, ſemper bonus & laudabilis habitus fuerit: ex quo etiam manifeſtò liquet, quod Medici ex ſpectabili rarefactione Febrili ſeſe gratis ſemper inquietaverint, nam circuli difficultates, vaſorum rupturæ, vicinorum compreſſiones, aliaque mala, quæ imaginatio Medicorum inde deduxit, numquam niſi in ſola eorum idea extiterunt; & reverà ſi tot adeo graves læſiones ex hoc phænomine naſci poſſent, quid ni accideret, quibus humorum expanſio multò impenſior fit, quàm in vehementiſſima Febre? Quid ni curſoribus? Qui ſæpè præ nimia vaſorum intumeſcentia coguntur denodare ſua induſia, qui tamen ſani & vegeti curſus ſuos perficiunt.

Verùm ſi omnia jam memorata Febris phænomena adeò ſalutifera ſint, ſi rarefactio ad circuli libertatem, ſi humorum agitatio & calor ad materiæ morbificæ coctionem, ad criſim & ægri ſalutem uſque adeò contribuant, perpende, quid effecerint tot remedia refrigerantia, anodina, diacodiata, tot & tam ſæpe reiteratæ V. ſectiones, ad ſopiendum prætenſum illum adeò vehementem humorum impetum, calorem & orgaſmum Febrilem: profectò ſæpenumero exinde factum eſt, ut natura de ſe ſuperando morbo ſufficiens, tot adeò contrariis & noxiis remediis diſtracta & impedita, morbo tandem ceſſerit, unde periit

æger, qui certò ſervatus fuiſſet, ſi Medicus non fuiſſet accerſitus.

§. III. *Celerior humorum coctio.*

Cùm humorum concoctio in ſtatu ſano per cordis & arteriarum actionem peragitur, liquet, humores celerius concoqui debêre, dum à Febre eadem cordis & arteriarum actio præter naturam accelerata eſt, cùm autem Febris quatenus humores celerius concoquit, varios alios effectus etiam producat; non inutile erit prius inveſtigare, in quo hæc humorum coctio conſiſtat, & quomodo in nobis peragatur. Igitur humorum coctio conſiſtit in ſucceſſiva eorum elaboratione, quâ, incipiendo à primo ſtatu cruditatis chyloſæ, ad ultimum coctionis excrementitiæ, humores ſucceſſivè formantur, mutantur, & deſtruuntur.

Primus itaque coctionis gradus ſenſibilis eſt formatio lactis ex chylo, id contingit, dum per actionem arteriarum chyli pinguior pars butyri naturam induit, & pars ejus mucilaginoſa in caſeoſam mutatur, quo fit, ut lac quamvis à chylo non multum differat, jam pro humore naturali haberi poſſit.

Secundo coctionis gradu ex lacte alii humores formantur, inprimis ex parte butyroſa fit pinguedo, dum nimirum buty-

rum à caſeo & aquâ lactis magis ſeparatur, hinc pinguedo, quamvis æquè ac butyrum rancidæ fermentationi pateat, non tam facilè putredini obnoxia eſt.

Pars verò caſeoſa abit in humorem gelatinoſum, caſeus enim actione vaſorum oleo ſuo mucoſo magis privatur, ex hac privatione ejus ſal fixum oleo minùs obvolutum, actioni aquæ magis acceſſibile evadit, quò fit, ut faciliùs in aqua dilutus, ex humore albo & opaco clarus & transparens fiat perſiſtente fermentabilitate, non niſi ulteriori coctione deponenda.

Humor autem gelatinoſus, dum ultrà concoquitur, oleum ſuum mucoſum magis etiamnum deponit, & tunc mutatur in humorem ſalſo ſeroſum, qui cum nondum olei omnino exſors ſit, aquâ ſimplici magis laxans, & lubricus eſt.

Dum verò ultimo coctionis gradu hic humor omne ſuum oleum perdit, ita ut ſal ejus oleo non magis obvolutum, acre fiat, fit excrementitius, non modò inutilis, ſed & maximè noxius, niſi foras maximè per urinæ vias amandari poſſit.

Ex pinguedine, quam ex parte butyroſa lactis jam formatam diximus, dum ulterius ſubigitur, generatur humor bilioſus: id obtinet quam primùm pinguedo oleo ſuo mucoſo uſque adeo ſpoliatur, ut ſubtilior evadat & aquæ miſcibilis; ſal hu-

jus humoris in oleo pingui eſt admodum volatile,& pars ejus terreſtris maximè diviſa, & imprægnata particulis acidis, huic parti tam firmè adhærentibus, ut fermentationi acidæ ineptum fiat; conſervatque idem ſal ſaporem ſalſum, qui tendit ad amaritiem, eſtque non modò valde diſſolubile, ſed admodum diſſolvens, & maximè diſpoſitum ad alkaleſcentiam; quare Bilis aëri expoſita, omnium citiſſimè corrumpitur.

Dum hic humor bilioſus ultrà concoquitur, oleum ſuum mucoſum magis magisque deponit, unde reddito ſale ejus acriori, idem humor in bilem abit excrementitiam, omnium maximè pernicioſam, niſi ſucceſſivè è corpore amandetur.

Sed quid ex oleo mucoſo, quod per coctionem ab humoribus continuò ſeparatur? Ex hoc oleo formari videntur humores ſanguinei & lymphatici; igitur apparent hi humores eisdem characteribus ac olea mucoſa Donati eſſe, nam hæc juxtà ac illi neque calore funduntur, neque ſpiritu vini diſſolvi queunt; præterea lac multum hujus olei videtur in ſe continêre, pellicula tenax in lactis, dum coquitur, ſuperficie conſpicua, & quoties coctio reiteratur reproducta, nihil aliud videtur, quàm oleum mucoſum calore quidem ſeparatum, non autem fuſum. Cùm autem ſanguis ſit humor ad putredinem valdè diſ-

poſitus, oportet ut generetur ex oleo mucoſo ſale divite, hinc veroſimiliter ex oleo mucoſo partis lactis adipoſæ : hæc enim lactis pinguior pars, ſal fermentationi ineptum magis retinet, quàm pars lactis caſeoſa, quæ multò citiùs ſale ſuo privatur, prout in caſeo & butyro cuique obſervare licuit; ſi enim caſeus de novo factus, nec ſale conditus, aſſervetur, fermentatio ei derepentè accidit, aceſcit, & pars aquoſa, quæ ſeparatur, mox ſecum vehit totum ſal manente oleo mucoſo ſale vacuo: contrarium autem evenit, ubi ad idem tempus aſſervatur butyrum, quod evadit inſigniter rancidum & acre, & pars olei mucoſi elevata, & in ſuperficie pelliculam formans, ſecum vehit magnam partem ſalis eâdem acrimoniâ ſeſe manifeſtantis.

Ex oleo autem mucoſo partis lactis caſeoſæ ſalis minùs tenaci, videntur generari humores mucoſi, qui ſale privati omninò incorruptibiles ſunt. Sal verò, quod ex oleo jam dicto, priusquam per coctionem in humorem mucoſum abit, abſcedit, ad ſerum ſalſum pertinêre videtur.

Sed humores ſanguinei diu etiam ſub actione arteriarum ſtare nequeunt, quin etiam ſenſim & ſenſim ſale deſtituantur, & tandem incorruptibiles fiant, quod cùm eò ventum ſit, in humores mucoſos etiam tranſeunt, ſic ut oleum mucoſum, cùm

partis oleoſæ, tum caſeoſæ lactis univerſam humoris mucoſi ſubſtantiam conſtituat. Sal autem oleoſum à ſanguine coctione jam ſeparatum ad bilem utpote huic analogum defertur.

Tandem humores mucoſi ultimò ſubacti etiam ad ſui deſtructionem tendunt, fiuntque non minus ac alii etiam inutiles, excrementitii ac noxii, niſi variâ viâ excretoriâ eliminentur.

Modo jam dicto continuò coquuntur & elaborantur humores in ſtatu ſano, ex quibus benè perceptis, non difficilè intelligitur, quomodo à Febre, mediante coctione celeriori producantur effectus, ſequentes nimirum: major humorum ad alkaleſcentiam inclinatio, copioſior excrementorum generatio, humorum deperditio, debilitas, & quorumdam humorum præternaturalium productio, de quibus nunc agemus.

§. IV. *Major humorum ad alkaleſcentiam inclinatio.*

Inprimis ſi humores, ut jam vidimus, quò magis elaborantur, eò magis *ad alkali volatile* ſive putredinem tendant; clarum eſt, coctionem febrilem, quæ celerius peragitur, humores noſtros celeriùs & magis ad putredinem diſponere debêre: concipe hinc, cur cadaver hominis violentâ Febre extincti, tam citò putreſcat; ſed numquid

ex eo Febris eſt morbus plenus periculo? Nequaquam, nam Febris, licet coctione celeriori humores ad putredinem magis diſponat, tantùm abeſt, ut eorum particulas ſalinas & ſulphureas eò volatiliſare poſſit, ut illi à parte rei putridi ac noxii fiant, quia, antequam eouſque pervenerint, abeunt in excrementa & amandantur foras.

§. V. *Copioſior excrementorum generatio.*

Certum eſt; quod, quò citiùs humores coctionis gradus pertranſeant, eò citius ad ultimum perveniant, & in excrementa fatiſcant, unde neceſſum eſt, ut in homine febricitante, eodem temporis intervallo excrementa multò copioſiùs producantur. At Febris nullum excrementum tam copiosè producit, quàm *bilem*, hinc nec mirùm, ſi urina in febricitantibus mox tam tincta, rubra & vivida eſt: ratio eſt, quod à Febre quodammodo colliquetur & in maſſam humorum reſorbeatur pinguedo, quæ, ut notavimus, in bilem abit: & quamvis bilis, prout etiam vidimus, ſit excrementum omnium maximè pernicioſum, non eſt, quod Medicum ideo à Febre deterreat; cùm tam bilis, quam alia excrementa continuò è corpore eliminentur, ſi æger nimirum ſufficienter biberit, & colatoria ſpaſmo obſtructa non ſint.

§. VI. *Humorum deperditio, debilitas.*

Humorum deperditionem, & virium inde natam proſtrationem, duos eſſe effectus ex celeriori coctione febrili neceſſariò promanantes, nemo umquam inficiabitur; nam ſi coctio celerior faciat, ut æger plus conſumat humoris, quàm ventriculus digeſtioni minus aptus facere valeat, ſequela eſt neceſſaria, humores exinde inſignem jacturam pati debêre, unde æger debilitetur neceſſum eſt; nec hîc aliquis cavillando dicat, pinguedinem ſupplendo alimenti defectui in humores reſorbêri, cùm ea reſorpta pinguedo, ut jam vidimus, mox convertatur in bilem, in excrementum derepentè abituram: quare eo non obſtante, ægros poſt Febrem ſemper pallidos & debiles obſervamus.

Fatemur hos effectus primâ facie apparêre periculo inſignes, cùm tamen experientiâ nondum conſtet, Febres ex vehementiâ aut pervicaciâ vires vitæ uſque adeò dejicere, ut coctioni impares fiant, affirmare licet, hos effectus non eſſe adeò periculoſos, quàm quidem aliqui crediderunt.

§. VII. *Præternaturalium humorum productio.*

Præternaturalium humorum productio

eſt effectus coctionis febrilis, qui non niſi à poſteriori innoteſcit; experimur in febribus, quæ nimirum per aliquod tempus ægros tenuerunt, ſanguini ſupernè inhærere pellem albam & duram, quam raró vidêre contingit in ſtatu ſano. Indubium eſt, humores, qui hanc cruſtam conſtituunt, non produci, prout aliqui ſuſtinuerunt, à Febris cauſâ, ſive ab acri heterogeneo, quod Febrem producit; nam ſi exinde ortum haberent, non apparet, quare hoc heterogeneum, quod à primo morbi die ſanguinem afficit, hos effectus etiam à primo morbi die non poneret: prætereà obſervamus, quod dicti humores producantur à febribus, quæ ab heterogeneo non excitantur, nimirum à febribus purè ſymptomaticis, quæ non ab heterogeneo, ſed à læſione locali ut ſymptoma ortum habent: unde liquet, præternaturales hos humores non à Febris cauſâ, ſed ab ipſâ Febre produci.

Febris hos humores facere videtur ex humoribus albumineis, & veroſimiliter ex ſanguine, quia lympha non videtur ſat concreſcibilis, ut in cruſtam adeò duram abeat: præterea in ſanguine febricitantium indies etiam videmus, quod quò cruſta craſſior ſit, eò pars ſanguinis rubicunda obſcurior, & nigricantior appareat; evidens proba, quod in particulis rubris inſignis mutatio acciderit; imo ſunt, qui poſtquam hu-

juſmodi ſanguinem microſcopio examinarunt, nobis aſſerunt, globulos ſphæricos maximè defiguratos eſſe, quin varios formam ſphæricam in totum amiſiſſe, ſic ut non ſit à fide alienum, quod iidem humores à parte rei non ſint, niſi ipſe ſanguis, cujus particulæ coctione febrili adeò diviſæ ſunt, & deſtructæ, ut nec amplius ſphæricæ, nec rubræ exiſtant: ſed adeò leves, ſubtilesque factæ, ut inſtar olei maximè fluidi ſanguini ſupernatent. Quod autem illi humores non generentur à coctione naturali, hæc videtur ratio, quod ſanguis in ſtatu naturali, ubi coctio modeſtè, & tranquillè procedit, non niſi ſenſim & ſenſim orbetur ſuo ſale, ſicque mutetur in humorem mucoſum perfectè elaboratum, minus concreſcibilem: per coctionem autem febrilem, quæ celeriùs tumultuoſiùsque peragitur, non adeò præproperè omnis pars ſalina à ſanguine abſcedit, unde exurgit humor inter ſanguinem & humorem mucoſum medius, qui cùm ſale prægnans ſit, magis ad ſanguinis quam humoris mucoſi naturam accedit; imo qui non videtur eſſe niſi unus verus ſanguis, coctione febrili ita elaboratus, ut jam magis ſubtilis, tenuisque factus ſit; quamvis magis concreſcibilis, prout in pelvi videre eſt.

Hi præternaturales humores tales, quales jam à coctione febrili productos vidi-

mus, dum ultrà à Febre concoquuntur, ultimum coctionis gradum acquirunt, & ut alii humores, mutantur in excrementa; & hæc excrementa vocamus purulenta: id ipſis accidit, dum per actionem arteriarum aquæ, quæ iis pro vehiculo inſervit, ita uniuntur, ut colatoria permeare & foras elabi queant, quod cum ſine ſalis ſeparatione accidere ſoleat, eſt, quod humores purulenti putredini obnoxii ſint: quod autem illi humores, ut humores ſanguinei, priuſquam excretioni apti fiant, non mutentur in humores mucoſos, id coctionis celeritati iterùm tribuendum cenſemus: diximus enim partem ſalinam ab oleo mucoſo partis adipoſæ lactis, ex quo ſanguis, non niſi difficulter & cum tempore ſeparari; quod cùm à præcipitanti & celeriori coctione febrili fieri nequeat, eſt cur ex hujuſmodi coctione proveniant quidam humores, quos coctio naturalis producere nequit.

Humores purulenti utut præternaturales, & excrementitii, boni tamen, maximè ſalutares, imo ad coctionem & criſim ſoli apti & maximè neceſſarii ſunt; etenim cùm heterogeneum febrile ſæpè conſiſtat in acrimoniâ adeò exoticâ, quæ nec à Febre ſubigi, nec per vias excretorias evacuari poſſit, prudentis naturæ præviſione factum eſt, ut à Febre producatur humor quodammodo pinguis, qui hanc materiam

acrem involvendo, ac in ſe recipiendo excretioni aptam reddat, & quod revera *purulentum* materiam morbificam in ſe contineat, patet ex inoculatione variolarum pure factâ, ubi ex uno corpore in aliud morbus implantatur: præterea ſi attendimus, quod Febres, quæ per notabile tempus inhærent, rarò in ſalutem abeant, abſque eo, quod materia purulenta abſceſſu, ſputis, urinis aut dejectionibus purulentis abundè evacuetur, ſatis liquet, purulentum huic ſalutari uſui deſtinatum eſſe.

Sed ſi cruſta phlogiſtica conſiſtat in humoribus, quos Febris producit, ſi illi humores tam fluidi, tam ſubtiles ſint, ſi per exiliſſima vaſa capillaria tam expeditè tranſeànt, ſi ad finem adeò ſalutarem à natura deſtinati, ubi nunc eſt ſpiſſum & denſum illud inflammatorium, quod cruſta phlogiſtica in ideâ tot Medicorum produxit? Ubinam tot remedia diſſolventia, ſaponacea, diluentia, tot & tam ſæpe reiteratæ venæ ſectiones? Imo non defuêre, qui ad evacuandos hos humores venæ ſectionem tamdiu utilem ac neceſſariam prætenderint, quamdiu ſanguini inhærens cruſta phlogiſtica diſpiceretur: quam ſanè medendi methodum, non modo ut maximè perniciosam, ſed ut ferè occiſivam deteſtamur.

Verum hic aliquis, quaſi indignatus, duris his verbis in me invehitur: numquid

pellis dura, ſic dicta cruſta phlogiſtica, indiſpenſabiliter venæ ſectionem indicat? Nonne tantò magis urget hæc indicatio, quantò hæc cruſta magis dura craſſa & ſpiſſa eſt? Huic reſpondeo, cruſtam phlogiſticam utcumque duram ac craſſam numquam venæ ſectionem indicare per ſe, conſiſtit enim ut jam iteratò vidimus, in uno humore diſſoluto, qui unà cum ſanguine omnia vaſa liberrimè permeat, ac coctione febrili mutatur in humorem purulentum coctioni & criſi dicatum, cùm autem hic humor oppidò concreſcibilis, ubi ſtagnat, facilè concreſcat, eſt, cur in Febre complicatâ cum ſpaſmo metuendum ſit, ne alicubi interceptus fatales congeſtiones faciat, atque in tali rerum ſtatu ad relaxandum ſpaſmum, & abigendam partem humoris adeò concreſcibilis, venæ ſectio ritè inſtituitur, & cum bonis ægri rebus reiteratur, dum pulſus tenſus, & ſanguis non ſatis dilutus ſit; mox autem ac ex venæ ſectione pulſus molleſcat, ac ſanguis ſat ſero dilutus diſpiciatur, non amplius ex cruſta phlogiſtica, utcumque craſſa & dura, perſtat indicatio pro venæ ſectione. Quod in praxi, utpote punctum ſummi momenti, à Medico probè animadvertendum eſt. Sed cùm hîc de cruſta phlogiſtica ſermo fiat, caveat ſibi Medicus, ne hanc confundat cum cruſta mucoſa pituitoſa

minus durâ, qualis in febribus catharralibus & rheumaticis ferè conſpicitur; hæc enim ab illa immanè quantum diſcrepat; cruſta enim phlogiſtica ab expedita coctione febrili producta laudabilem coctionem ſignificat, ſed cruſta mucoſa generata ex humoribus mucilaginoſis & gelatinoſis crudis, potius cruditatem & coctionem impeditam oſtendit, quin imo hæc cruſta, ſi admodum craſſa ſit, & rubri ſanguinis pars valdè imminuta, nec eò magis cruſta extenuetur, quò Febris ad ſtatum magis accedat, in ſummo ægrum verſari diſcrimine ſciendum eſt. Non quod humores nimiopere glutinoſi, lenti ac viſcidi ſint, ut Medici ſibi imaginârunt, ſed quod deficiant humores ſanguinei ſatis denſi ad vires & coctionem requiſiti; concipe hinc, cur remedia diſſolventia, attenuantia, & præ cæteris venæ ſectio, hîc tam malè cedant, & cur ipſemet *Boerhaavius*, quamvis ex cruſta mucoſa de humorum glutinoſa ſpiſſitudine præoccupatus, ſolâ ductus experientiâ, venæ ſectionem, & remediorum attenuantium uſum in *peripneumoniâ nothâ* ut noxium damnaverit. Vide *Aphor.* 869.

§. VIII. *Coctio & criſis.*

Noviſſimi, ſed maxime præcipui Febris effectus, ſunt materiæ morbificæ concoc-

tio, & expulſio ſive *criſis* : quomodo autem Febris ab aliis morbis non impedita, tum per ſe, tum actione caloris hos ſalutares effectus ſemper, neceſſariò, & manifeſtò producat, jam tam ſæpè inculcatum eſt, ut opus non ſit, crambem toties recoctam hîc iterum apponere. Nonnulli tamen hîc aliquas objectiones faciunt : ſi Febris, inquiunt, coctionem & criſim ſemper & manifeſtò producat ; non capimus, cur coctio in Febribus toties adeò difficilis ſit, & cur indies tot Febres ſine ullâ coctionis notâ & manifeſtâ criſi conquieſcant ; nec hîc reſponſum volumus inquiunt, id deberi perturbato vel impedito Febris mechaniſmo ; nam, dicunt, quotidiè obſervamus, Febres dolore, vigiliâ, delirio, aliiſque diris ſymptomatibus ſtipatas producere coctiones, & criſes manifeſtas. His ſic objicientibus reſpondeo, dico, & aſſero : quod toties quoties Febres aut difficulter, aut ſine notis coctionis, aut manifeſtâ criſi ſolvantur, id numquam ob aliam cauſam accidere, quàm quod Febris mechaniſmus ab aliis morbis turbatus, aut impeditus ſit, & quamvis haud diffitear, dietim obſervari Febres, quæ horrendis ſtipatæ ſymptomatibus, abſolutâ & manifeſtâ criſi in ſalutem abeant ; non tamen ex eo concludere fas eſt, ideò has Febres plurimum impeditas ac perturbatas

eſſe; non enim læſiones Febri comites, quò horrendiora præ ſe ferunt ſymptomata, eò magis ſemper Febrem impediunt: èconträ ſunt morbi, nullo inſigni ſymptomate conſpicui, qui Febri juncti vim vitæ ac flammam vitalem, præcipuas coctionis actrices, inſigniter debilitant, ubi alii, qui deliria, vigilias, aliaque dira ſymptomata accerſiunt, vires vitæ ac ſalubrem calorem febrilem vix extenuant; unde non eſt conceptu difficile, cur coctiones & criſes in certis Febribus, viſis minùs periculoſis, ſæpè multò difficiliùs fiant, quàm in iis, qui horrendioribus ſymptomatibus conſpicui, pro periculoſioribus habentur; & vel inpromptu eſt hujus rei ratio; quò enim Febris cum aliis morbis complicata, promptè & expeditè effectus ſuos ſortiatur, ſat eſt, ſi morbi Febri comites ſalubria ejus conamina non nimioperè cohibuerint: hinc etiam veteres, qui ad luctam inter morbum & naturam accuratiſſimè attendebant, numquam erant inquieti, horribiles utcumque motus hoſtis concitaret, tamdiu, quàm calor nativus, ſive natura medicatrix calori alieno, ſive morbo, prædominaretur. Quare non obſtantibus ſymptomatibus vel maximè horrendis, ac periculoſis, pulſus validus, vires conſtantes, coctionis indicia in tempus apparentia, de futura naturæ victoria numquam non decernebant.

Sed alii ultrà objicientes ſic dicunt; licet Febris non nimis impedita morbi cauſam conſtanter concoquat, & expellat, equidem hæc expulſio, quæ criſeos nomine venit, non videtur peragi à ſola Febre; nam varia ſymptomata ſpaſmi, quæ ut plurimum criſim concomitari ſolent, ſatis demonſtrant, quod tam ſpaſmus, quàm Febris, ad producendam criſim contribuat: ad hanc objectionem reſpondeo, non eſſe verum, nec etiam conceptibile, quod criſis, quæ in ultimo gradu coctionis, ſimul & in concocti excretione conſiſtit, fieri poſſit ab una violenta fibrarum affectione, quâ motus partium plurimùm impeditur, ac coercetur; hinc non eſſe veroſimile, horrores, inquietudines, urinæ ſuppreſſiones, aliasque ſpaſmi affectiones, quæ tumultum criticum concomitari ſolent, ad *criſim* contribuere, ſaltem per ſe, dico per ſe, qnia non inconceptibile eſt, ſpaſmum utpote naturæ motibus contrarium, nonnumquam facere, ut Febris inde magis exſtimulata concitet motus tantò vehementiores, quantò magis ſpaſmus ei reſiſtit, & ſic reportet victoriam eò glorioſiorem, quò acrior ante pugna extiterit. Porrò unicuique etiam notum eſt, dari certos motus ſpaſmodicos, quibus materia morbifica criticè eliminanda, ſpeciali naturæ directione ad certa loca ducitur: nullum eſt dubium,

quin hujuſmodi ſpaſmus, qui vel eò peculiari nomine inſignitus, *autocraticus* dicitur, ad criſim non parum contribuat; licet ſemper ſit ſola Febris, quæ morbi cauſam criticè expellat.

Coctio & criſis febrilis, relativè ad materiam morbificam multifariè ſubigibilem, alia fœculenta, alia eruptiva, alia purulenta vocatur. *Coctio & criſis fœculenta*, reſpicit heterogeneum, quod brevi temporis intervallo à Febre ſubactum, excrementis facilè uniri, & cum iis foras excerni contingit: unde Febris intra primam ſeptimanam, per excretiones manifeſtas ſenſim depuratur.

Coctio & criſis eruptiva ſic dicitur, reſpectu heterogenei, quod intra primos morbi dies à natura concoctum, ſub forma exanthematis cum inſigni levamine ad ſuperficiem corporis deponitur, ibidemque delatum ſenſim expirat, prout contingit in febribus exanthematicis benignis, Febre nimirum ſcarlatinâ, varioloſâ, morbilloſâ benignâ, & cæteris. Et licet aliqui has eruptiones malè criticas dictas aſſerunt, quod, ut inquiunt, non fiant ex naturæ directione, ſed ex acrimoniâ fortuitò ad cutim depoſitâ, ipſi ſi animo expenderint, quod exanthemata vix umquam cum levamine erumpant, absque eo, quod priùs morbi materia ab expeditâ Febre concocta

ſit, mox clarè videbunt, ſalubrem exanthematum eruptionem naturæ medicatricis opus eſſe, quo nimirum morbi cauſa prius ſubacta, ac foras delata, ibidem ſibi exitum parat.

Heterogenea autem difficilioris ſubactionis, quàm ut brevi à natura concoqui, ac ſubigi poſſint, qualia ſunt, quibus nec excrementis uniri, nec cum iis evacuari datum ſit, nec ejus indolis, quæ ad ſuperficiem corporis deponantur, ſed quorum acrimonia adeo exotica ſit, ut quò excretioni apta fiat, humore purulento inviſcari, & involvi opus habeat, *coctione & criſi purulentâ* ſubigi & evacuari dicuntur, ex hujuſmodi heterogeneo Febres ultrà primam ſeptimanam ferè exſpaciantur, quia ad earum coctionem requiritur humor purulentus, qui ut jam notavimus, tam citò generari ac produci nequit.

Criſis purulenta omnium maxime regularis eſt, & ne quid ſiniſtri, aut ægri aut famulantium culpâ intercеſſerit, per ſigna coctionis in urinis conſpicua, regulariter præmonſtratur; etenim humor purulentus utpote excrementitius, dum à Febre productus eſt, cum excrementis foras expellitur; hinc aliqua ejus pars inſtar nebulæ urinis inhæret, quæ proximâ exacerbatione copiâ aucta, & conſiſtentiâ gravior, & coloratior profundius in urinis ſuſpendi-

tur, atque hæc coctionis indicia criſim abſolutam fore exacerbatione proximè ſubſequente haud dubiè deſignant; quod dum eò ventum eſt, Febris, quæ tunc vehementiſſima & ſpaſmo ſtipata eſſe ſolet, per excretiones manifeſtas ſimul & ſemel ſolvitur, & tum urina deponit ſedimentum album, leve, & æquale.

Ad excretionem criticam omnes viæ excretoriæ contribuunt, ſic tamen, ut in ſingula Febre per vias particulares copioſior fiat evacuatio. In morbis acutis omnium maximè criſes fiunt per ſudores, potiſſimum; ut notat divus *Hippocrates* (*a*), ſi æſtas humida fuerit, aut veri ſimilis, maximè quibus cutis laxior deſinentibus acceſſionibus madeſcit: pulſus autem undoſus potiſſimum hujus evacuationis argumentum eſt. Si adhæc ante criſim alvus exſiccetur, parciùs fluat urina, & paroxiſmus criticus cum horrore ingruat, ne dubites quin ſudoris multi, calidi à toto corpore diffluvium expectandum ſit.

Criſibus per expectorationem morbi pectoris maximè opportuni ſunt, ut & non rarò in aliis febribus, poſt coctionis ſigna ſputa alba, probata, puri æmula cum inſigni levamine excreentur; ſed quâ demum viâ morbi cauſam natura expellat, urinæ

(*a*) Cùm æſtas ſit veri ſimilis, ſudores in Febribus multos exſpectare oportet. *Hipp. Aphor* 6. *ſec.* 3.

ſedimentum & alvi dejectio, quæ ſolitò magis à pure ferè palleſcit, ſatis arguunt, quantitatem affatu dignam per urinas & alvum amandari: hîc tamen notandum eſt, in alvino excremento qualitates adeò laudabiles conſtanter non reperiri, nam ubi (quod non rarum eſt) materia depravata primis in viis retenta fuerit, hæc materia unà cum pure excreta facit, ut nonnumquam dejectiones valdè fluidæ, bilioſæ, fulvæ ac oppidò fœtidæ fuerint: hæc eſt ratio, cur veteres circa morbi finem dejectiones bilioſas, colericas bonas & ſalutares agnoverint. (*b*)

Præter criſes jam memoratas per ſecretionem, dantur etiam, quæ fiunt per eruptionem, nempe per hæmorrhagias, & purulentos abſceſſus: dari criſes per hæmorrhagias jam inde ſcripſit *Hippocrates* (*c*), & indies etiam nobis eas videre contingit. Sed dicet aliquis: quomodo Febris ſolvi poteſt per excretionem humoris innoxii; nemo enim umquam dixit, ſanguinem in febribus potiſſimum circa finem peccare

(*b*) Colera in principio ægritudinis apparens ſignificat dominium coleræ, & non eſt bona, & in fine ejus apud declinationem ſignificat, quod mundificatur corpus, & eſt ſignificatio bona. *Avicin. apud Savon. pag.* 758.

(*c*) Septimum diem morbi agentibus aut nonum aut decimum quartum ſanguinis profluvia è narribus ut plurimum tollunt Febres . . . . idem quoque facit in fœmina profluvium menſtruale. *Hipp. ad Duret. l.* 1. *coac.* 158.

& evacuari debêre; huic difficultati ut occurram, dico in hæmorrhagia critica non tam ſanguinem; quàm ejus vehiculum conſiderandum eſſe, eſt quippe ſanguinis vehiculum materiâ morbificâ prægnans, & purpureo colore tinctum, quo excreto, Febres judicantur: ſic ut hæmorrhagia non ſit ſalutaris, quatenus evacuatur ſanguis, qui circa morbi finem vix abundat, ſed quatenus morbi cauſa, unà cum ſanguinis vehiculo foras elabitur.

Sed, inquiunt, etiamſi rubicundi ſanguinis particulam parvi facimus reſpectu vehiculi, quo morbi cauſa abripitur, non capimus equidem, quomodo vehiculum unius hæmorrhagiæ, non niſi parvum quid reſpectu univerſæ maſſæ, ſecum ducat morbi materiem per humorum molem longè latèque diſperſam, aut quod eo modo ex hac materia tam impenſa abripiatur copia, quæ ad Febres perfectè judicandas ſatis ſit.

Reſpondeo in primis ſolutionem Febrium eſſe unum factum, facti autem certitudinem pro praxi ſufficere, nec eſſe, cur de modo, quo id fiat, adeò ſimus ſolliciti; ubi tamen hujus rei ratio danda foret, crediderim id non niſi peculiari naturæ directioni, eliminandum heterogenium ad locum determinatum ducenti, adſcribendum eſſe: & quamvis revera hujuſmodi directio longè

noſtrum ſuperet conceptum; abſit tamen, ut de rei realitate maximè in hæmorrhagia critica dubitetur, cùm manifeſtum ſit, ſpaſmi *autocratici* ſive dirigentis ſymptomata hanc hæmorrhagiam numquam non præcedere, ac concomitari; adhæc notari quoque meretur, non opus eſſe ad criſim deciſivam, ut tota materia morbifica ſimul & ſemel evacuetur; quò enim Febris hæmorrhagiâ criticâ ſolvatur, ſatis eſt, ſi ex hac materia certa quantitas hæmorrhagia abripiatur, relicto reliquo, per alia colatoria poſtea ſenſim & ſenſim eliminando: imo à vero non abſimile eſt, excretiones per vias ordinarias, perfectæ humorum depurationi, quàm ipſammet hæmorrhagiam magis contribuere.

Febres ſanguinis profluvio maximè opportunæ, ſunt Febres acutæ, ſive quæ primis exacerbationibus judicantur, tempore maximè veris & æſtatis, in junioribus, temperamenti ſanguinei: cæterùm hæmorrhagias præſagiunt pulſus magnus, ardor, maximè circa præcordia, alvus pigra, urinæ prius concoctæ improviſa tenuitas; ubi verò unà cùm indiciis jam memoratis caput cum faciei & oculorum rubore doleat, ſi æger ſine mæſtitia lacrymas fundat, nares pruriant, præcordia ſine dolore cum difficili ſpiritu intendantur, rigore præcedente, ſanguinis per ſuperiora

eruptio fiet : ubi autem à ſignis, quibus generatim ſanguinis eruptio ſignificatur, gravitas, tenſio, calor, dolor, pulſatio, circa lumbas ſentiantur, per inferiora ſanguinis excretio expectanda eſt. Ubi autem ſanguis exitum per inferiora tentans, ad ſuperiora regurgitaverit, & brevi poſt caput prehenderit, vehemens ſanguinis profluvium expectato.

Febres quæ abſceſſibus judicari ſolent, ferè ſunt Febres criticæ purulentæ, hæ, ſi diutius inhæreant, (quod tempore hièmis maximè obtinet) & pus coctione jam maturum, neque per urinas, neque ſputa, neque per alias vias evacuetur, alicubi aſſurgit abſceſſus, quo rupto, & purè eâ viâ excreto, Febris ſolvitur. Ubi ergo in his febribus abſceſſui opportunis circa diem vigeſimum hypochondria mollia ſint, & non doleant, & ſpiritus difficilis acceſſerit, & mox iterum deſeruerit, dolore & gravitate capitis ſuccedente, ad aures abſceſſum fore credibile eſt. Sin poſt diem vigeſimum dolor circa præcordia moleſtaverit, aut ad inferos artus tranſlatus fuerit, & ſimul tenſio, dolor, & inflammatio articulum aut aliam inferam partem occupaverit, ibidem abſceſſus futurus eſt. Ubi autem (quod nec rarum) abſceſſus jamjam maturus iterum recurrerit, nonnumquam natura medicatrix ad alium locum pus eliminandum

defert, hinc urina multa, craſſa, ſedimentoſa ſanguinis profluvium copioſum, alvus bilioſa purulenta, commodiſſimè abſceſſum ſolvunt.

Huc uſque tibi, Lector, aſſignavimus, Febris quæ ſit eſſentia, quæ phænomena, ſymptomata, affectiones ſymptomaticæ, quæ cauſæ, qui effectus: monſtravimus Febrem morbum eſſe, ſed per ſe ſalutarem, omnes ejus effectus, humorum agitationem, calorem, rarefactionem, ipſos quos producit humores præternaturales, ad materiæ morbificæ ſubactionem, coctionem, exterminationem, ægri ſalutem omni ope collimare: ſed & vidimus, morbum adeò favorabilem naſci à cauſa irritante, à cauſa, quæ non ſemper unam producit Febrem, ſed quæ unà cum Febre etiam producit varios alios morbos plus minus periculoſos, quorum effectus, utpote effectibus Febris omnino oppoſiti, ſalutifera Febris conamina maximè impediunt, ſicque non modo cruditatem, criſes difficiles, imperfectas, ſed non rarò & ſummum periculum & mortem inferunt.

Igitur in omni Febre acutâ duo veniunt potiſſimùm conſideranda; *Febris* nimirum ſive natura pro ægri ſalute ſemper ſollicita, & *morbus* naturæ infenſus inimicus, horum invicem continuò colluctantium vires, & operationes à Medico ſeriò ponderandæ; quia exinde vera, & facilis pro-

gnoſticandi & medendi ratio omnium maximè haurienda eſt. Quò enim *natura* à *morbo* minùs impedita aut oppreſſa fuerit, eò magis ægri res in tuto poſita eſt: imo ſi pulſus magnus robuſtus, æqualis fuerit, ſi æger cum bonâ facie liberè reſpiraverit, Febris inſultus regulares fecerit, ſi cum cute non nimium tenſâ, calor toto corpore æqualiter diffuſus, excretionis negotium non impeditum, urina pro indole & tempore Febris probè colorata, & concocta fuerit, Medico promptam ſalutem prædicere fas eſt, eò citiùs expectandam, quò Febris fortior & vehementior exſtiterit.

Nec in tali caſu Medicus inquietus erit, etiamſi aliquod inviſum ſymptoma Febri ſocium fuerit, imo hujuſmodi ſymptoma, quamvis horrendum, vi coërcêre conſultum non eſt, ne fortè natura jam morbo ſuperior detrimentum inde patiatur.

At ubi ex contrariis indiciis conſtet, *naturam* à *morbo* valdè oppreſſam, aut impeditam eſſe, æger ex eo, eò magis periclitabitur, & coctio eò difficiliùs fiet, quò *natura* à *morbo* magis oppreſſa, & functiones vitales inde magis læſæ fuerint.

Igitur quemadmodum pulſus magnus, ſpiratio facilis, non obſtante quovis periculoſo ſymptomate, ad ſalutem plurimûm faciunt, ſic pulſus debilior, ſpiritus difficilis, urina cruda, cum aliis malis ſignis

ingens, citumque periculum oſtendunt. Ubi verò *natura* debilis, ſed nec etiam *morbus* vigoroſus ſit, diuturni morbi argumentum eſt; in tali caſu, ſi appetitus vigeat, nec continenter vigilia, aut profuſa humorum evacuatio, aut quid aliud vires atterat, *morbus* tandem concoquitur, & ſalus expectanda eſt.

Sin in morbo longo æger cibum averſetur, aut copioſa aliqua excretione, aut aliunde vires debilitentur, metus eſt, ne æger pereat, priusquam *morbus* concoctus fuerit. Ubi autem *natura* fortis, ſed & ei cum *morbo*, qui parem vigorem habeat, agendum ſit, uti ſi cum pulſu forti, & integro ſpiritu cutis immanè quantum tenſa & arida fuerit, ſitis & ardor exceſſivus, cum urinâ crudâ, aut inſignis inflammatio viſcus quoddam nobilius prehenderit; quamvis *morbus* cum vehementiâ *naturam* impetat, animoſa *natura* vim vi repellit, hinc quidem acriter, ſed dubiâ palmâ decertatur, nam ob *naturæ* vigorem æger vix perit, & nec ſalus expectanda ex tam impenſis *morbi* viribus: ſi poſtea urina meliùs coloretur, aut quid concocti in ea appareat, ut *natura* triumphet fore ſpes eſt. Sin autem *morbus* crudus inſiſtat, mala accidentia invaleſcant, ac vires vitales magis magisque deperdant, ægrum periturum præſagire licet. Ubi verò urina non con-

ſtans, ſed nunc cocta, nunc cruda ſit, ſi ſine notis morbus frequenter ceſſet, iterumque repetat, indicium eſt longi morbi, in ſalutem vel mortem abituri, prout aut *natura* aut *morbus* poſtea prævaluerit. Si autem *naturam* oppidò debilem *morbus* inſigniter malignus impetierit, ni Febris mox invaleſcat, pulſus robuſtior fiat, aut inſignis aliqua evacuatio, aut eruptio exanthematum ſuccedat, *natura* tanto *morbo* ſuperando impar, ferè ſuccumbit.

Qui igitur ex naturæ & morbi indole ritè perſpectâ, accurratè obſervaverit, quâ ſerie, nihil cogente arte, utriusque accidentia ſe invicem exceperint, mira præſagiet, & methodicè curabit: & ſanè hæc fuit obſervandi diſciplina, quæ veteres in prædicendo tam miros, tam excellentes, in medendo tam felices, & Medicos omni notâ majores effecerit. Enim vero, calor nativus in eorum ideâ videbatur *natura medicatrix* (*a*): hic præter naturam auctus pulſum quidem accelerabat, intendebat, am-

(*a*) Anima & natura nihil præter calidum innatum. *Gal. de palpitat.*

Concoctio alteratio quædam exiſtit, alteratio vero ipſa à calido potiſſimùm perficitur, atque idcirco tum nutritio, tum concoctio, tum omnis ſucci generatio: jam verò & in excrementis ipſis qualitates à calore innato provenire, *Hippocrates* omnium poſt hominum memoriam primus rectè dixit, *Ariſtoteles* poſt eum rectè interpretatus. *Gal. de facultat. nativ. l.* 2. *cap.* 4.

plificabat (*h*), totum corpus æqualiter calefaciebat (*c*); ſed nec ſpirationem (*d*), nec ſomnum (*e*) offendebat, faciem non multum mutabat (*f*), ventrem non indurabat (*g*), & ad criſim uſque auctus (*h*) coctiones regulares producebat (*i*), quas per ſigna demonſtratas (*k*) tandem criſis cum

(*h*) Vehemens pulſus à facultatis ſemper robore fit, ac quò ſit vehementior, tantò robur majus eſſe facultatis. *Gal. l.* 2. *præſ. ex pulſu cap.* 7.

Sola autem extrema pulſus vehementia non modò vacat periculo, ſed eſt etiam maximè utilis. *Idem l.* 2. *de præcogn. ex pulſu.*

(*c*) Optimum verò eſt, ſi corpus omne æquè calidum molleque eſt; æqualis enim totius corporis mollities diſtinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non ſunt. *Hip.* 2. *prog.* 5.

(*d*) Spiratio facilis in morbis acutis maximum eſt argumentum ſalutis. *Gal. com.* 1. *l. d. off. c.* 1.

Reſpiratio autem libera in omnibus, quæ cum Febre acutâ ſunt, & iis etiam qui intra diem quadrageſimum judicantur, præclarè ad ſalutem apparet, & facit. *Hip. apud Duret. de reſp. c.* 5.

(*e*) Qui cum libertate ſpirandi & doloris vacuitate ſomnum inire poteſt placidum, vix moritur. *Duret. thor. prog.* 28.

(*f*) Conſiderare porrò hoc modo convenit in morbis acutis, primum quidem faciem ægroti, an ſimilis ſit his, quæ in ſanis ſunt, maximè verò an ipſa ſibi ipſi; ita enim optima fuerit. *Hip. lib. prænot.*

(*g*) Jam verò hypocondrium eſſe decet molle, doloris expers, æquale. *Hip. apud Duret. de Hypocond. l.* 1.

(*h*) Circa principia omnia ſunt debiliora, circa vigores verò vehementiora. *Hip. aphor.* 30. *ſ.* 2.

(*i*) Certa & cita eſt criſis ad ægri ſalutem, quam colorata bellè urina denuntiat, habetque hypoſtaſim albam, & levem. *Gal. de diebus decretor. l.* 1.

(*k*) Rurſus abſolutam criſim eam dico, quæ ex morbo

tumultu, & non raro magnâ vehementiâ (*l*) excipiebat. Hæc ſi præſtò erant *natura* expedita videbatur, nullo remedio turbanda (*m*). Sed calor contra naturam ponebat *morbum*, naturæ infenſum inimicum, non modo mala inducentem ſymp-

nil facit reliqui, fidam, firmam, ſecuram, certam, quæ redit numquam, tutam, quæ ſine periculoſis ſymptomatibus accidit, manifeſtam, cui excretio quædam aut abſceſſus inſignis adeſt, quæ ab indice die præmonſtrata jam fuerit, bona denique eſt illa, quæ in ſanitatem deſinit. *Idem ibidem.*

(*l*) Fit autem (criſis) naturâ ſeparante à bonis mala, & ad excernendum præparante, non temerè igitur in tali turbatione graviter ſeſe habent. *Gal. l.* 2.

Criſim præcedens nox ſolet eſſe difficilis. *Idem com.* 2. *in l.* 6. *epid. cap.* 12.

Symptomata longè graviſſima in morbis acutis ſolent interdum bonas criſes moliri. *Idem in aphor.* 5. *l.* 7.

Signa judicatoria ſunt: capitis dolor repentè invadens, rigores, difficilis reſpiratio, oris ventriculi morſus, ilia citrà dolorem extenſa, vigiliæ plurimæ, nox absque ratione moleſta, acceſſio anticipans, lacrymæ involuntariæ, nihil patientibus oculis neque ex mœrore provenientes, rubor faciei, labrum inferius tremulum, lucida vel obſcura vel tenebroſa oculis obverſantia, hallucinationes quædam, naſus vel malæ repentè rubeſcentes, atque alia id genus ſymptomata, quæ omnia morbo jam coƈto ſupervenientia, futuram ſtatim ſanitatem denuntiant, aut per largum alvi profluvium, aut per multum ſudorem, aut per vomitum, aut aliam evacuationem ſupervenientem. *Idem in aphor.* 12. *l.* 1.

(*m*) Quæ judicantur & judicata ſunt integrè neque movêre, neque innovare (licet), ſive purgantibus, ſive aliis irritamentis, ſed ſinere. *Hip. aphor.* 20. *ſec.* 1.

Incipientibus morbis, ſi quid movendum videatur move, vigentibus vero quieſcere melius eſt. *Hip. aphor.* 29. *ſec.* 2.

tomata, ſed qui naturam turbabat, ejus ſalubria conamina, coctiones, criſes diſtrahebat, hinc morbos horrendos, difficiles, diuturnos producebat. Ex magno vehementi *morbo*, ſimul *naturam* multùm opprimente, peſſima ominabantur; hinc inflammationes, dolores fortes viſcerum (*n*), cum urinâ crudâ (*o*), profuſis (*p*), aut

(*n*) Capitis dolor prægrandis, cum acutâ Febre aliove quopiam difficili ſigno conjunctus, mortiferus. *Hip. apud Duret. de cephalalgia coac.* 1.

Delirium in ſpiratione minutulâ, & ſudatiunculâ, citam mortem denuntiat. Mortiferum etiam eſt, in difficultate ſpirandi cum ſingultu conjunctâ. *Hip. apud Duret. l.* 1. *coac.* 94.

In principiis Febrium ſive delirium acceſſerit, ſive alicujus membri ſideratio, periturum hominem ſciendum eſt, ſi non omninò, aut ex optimis ſignis aliquod accedat, aut corporis vires adſint. *Hip. prædic. l.* 2. *ſ.* 23.

Maligniſſimæ vero (Febres) & ſignis horrendiſſimis oborientes, quarto die aut priùs occidunt. *Hip. prænot. ſ.* 2.

Qui enim ſuperſtites evaſuri ſunt, facile ſpirantes, & doloris expertes ſunt, & nocte dormiunt, aliaque ſigna ſecuriſſima habent; qui vero morituri, ægrè ſpirantes fiunt, delirantes, vigilantes, aliaque ſigna peſſima habent. *Idem ſec. ſequenti.*

(*o*) Si fuerit tenuis urina, eam nec perfectam ſalutarem criſim polliceri, & ideò in Febribus acutis cum virium imbecillitate mortem, & periculum minari. *Claudin. de criſ. pag.* 18.

Lethaliores autem ſunt urinæ fœtidæ, & aquoſæ, & nigræ, & craſſæ. *Hip. prænot. ſ.* 11.

(*p*) Febricitanti ſudor ſuperveniens Febre non remittente malum. *Hip. aphor. ſ.* 4. *num.* 56.

Qui verò ad melius judicant, non ſtatim apparent. *Hip. m. p. l.* 2. *pag.* 686. *num.* 33.

In Febre ardente ſi alvus affatim eruperit, lethale. *Hip. coac. ſ.* 1. *num.* 182.

inſenſis (*q*) excretis per ſudores alvum vomitum, pulſu debili (*r*), ſpiritu difficili (*s*), peſſimè audiebant; & ferè certam perniciem præſagiebant: hæc tamen minus pernicioſa habebantur, ubi ex pulſu non debili (*t*), & illæſo ſpiritu (*u*), *naturam* à *morbo* minus impetitam diſpicerent. Imo ſi *naturæ* & *morbi* vis æqualis videretur, re dubia exiſtente, Medici clyſmate (*w*),

(*q*) Alvi egeſtiones variæ diuturniores ſunt nigris, & aliis lethalibus egeſtionibus, nihilo vero minus pernicioſæ. *Hip. judic. ſ.* 7.

Meracæ, deſinentes purgationes, omnibus quidem exacerbatoriæ. *Hip. prgdic. ſ.* 15.

Alvi egeſtio abunde colerata mala eſt. *Hip. coac. ſ.* 6. *num.* 23.

(*r*) Languidus (pulſus) ex facultatis imbecillitate, quare quantò languidior, tantò facultatem oſtendit imbecilliorem. *Gal. de præcog. ex pulſu l.* 1.

(*s*) Qui verò morituri ſunt, ægre ſpirantes fiunt. *Hip. prænot. ſ.* 21.

(*t*) Vehemens pulſus à facultatis ſemper robore fit, & quò ſit vehementior, tantò robur majus eſſe facultatis. *Gal. l.* 2. *præſ. ex pulſu cap.* 7.

A calore nativo, & partium ſolidarum virtute, veniunt pepaſmi & criſes. *Hip. apud Duret. coac.* 3. *cap.* 3.

Pulſus igitur ſi in die indice fortis apparuerit, indicat caloris nativi ſtatum optimum, & propterea futuram coctionem optimam prænuntiat. Si debilis, contra. *Claud. pag.* 16.

(*u*) Oportet autem æſtimare bonam reſpirationem magnam vim habere ad ſalutem in omnibus acutis morbis, qui cum Febribus ſunt, & in quadraginta diebus judicantur. *Hip. l. prænot. ſ.* 4.

(*w*) Alvus autem curanda eſt per clyſterem ſubducentem, ac refrigerantem; hoc enim univerſo morbo com-

victu tenui (*x*), *morbi* vehementiam extetenuare omni ope moliebantur.

Sed ubi in Febre periculoſa nec ſignum lethale, nec coctionis nota deprehenderetur, ægrum in primo quaternario (*y*) non periturum haud dubiè præſagiebant. Huic Febri ſi nulla diuturnitatis indicia accederent, in ſecundo quaternario (*z*) judicatio expectabatur. Sin diuturni morbi indicia unà præſtò eſſent, morbum fore longiorem prædixêre. Ubi interim morbus crudus (*a*)

modiſſimum erit. *Hip. de affect.* §. 8. *num.* 11. & 12.

Oportet igitur & infernam alvum neque valde ſuppreſſam eſſe, ut ne Febres ſint acutæ, neque valde egerere, quo ſaliva ſurſum educi poſſit, & æger viribus valeat. *Hip. l. co. num.* 59.

(*x*) Ubi igitur peracutus eſt morbus, ſtatim extremos labores habet, & extremè tenuiſſimo victu neceſſarium eſt; ubi vero non, ſed pleniori victu uti licet, tantùm à tenui recedendum, quantùm morbus extremis mitior fuerit. *Hip. aphor.* 7. *ſ.* 1.

Non igitur licet vigentibus morbis cibos exhibere. *Hip. de vict. acútor.* §. 17. *num.* 11.

Febrienti cibum ne offeras . . . in potu dabis aquam calidam, & aquam mulſam, & acetum cum aqua, hæc autem quam plurima bibat. *Hip. de locis in homine* §. 39. *num.* 1, 2.

(*y*) At ſi acutè febricitet, nullum vero adſit ſignum lethale, ſed nec aliqua coctionis nota, non poteſt ut hic quartanus decedat. *Gal. de diebus decretor. l.* 1. *cap.* 12.

(*z*) Quod ſi nec coctionis, nec longitudinis morbi indicia adfuerint, in ſecundo quaternione morbus ſtatum accipiet: ſi longitudinis indicia adfuerint, ſecundum quaternionem excedet. Hoc eſt diem ſeptimum. *Idem ibidem.*

(*a*) Cruda vero & incocta, & in malos abſceſſus converſa, acriſias, aut labores, aut diuturnitatem, aut mor-

maneret, & exacerbatorio die excretiones non judicantes, ſive ex quibus ſymptomata non miteſcerent (*b*), ſed potius grandeſcerent, vel alia nova mala accederent, paroxiſmo proximo criſim fatalem fore præſagiebant.

Sin die critico terrifica ſymptomata non ingraveſcerent (*c*), & quid concocti in urinis conſpiceretur (*d*), & urina poſt magis matureſceret cum pulſu valido, proximo die judicii criſis ſalutaris ſperabatur (*e*).

tem, aut recidivas; quod vero ex his potiſſimum futurum ſit, ex aliis conſiderandum eſt. *Hip. m. pop. p.* 661. *num.* 90.

(*b*) Judicatoria non judicantia partim lethalia, partim difficilis judicii. *Hip. m. pop. p.* 686. *num.* 34.

Qui acceſſione correpti poſtero die gravius habent, malum. *Hip. coac. ſ.* 1. *num.* 112.

In Febre continua, ſi quis quartâ die & ſeptima affligatur, & non judicatus fuerit, undecimâ plerumque perit. *Hip. judicat. ſ.* 8.

Febres judicantur eiſdem numero diebus, ex quibus ſuperſtites evadunt homines, & quibus pereunt. *Hip. præn. ſ.* 20.

At lethalia ſigna cum coctionis indiciis coibunt numquam, hæc autem non minus periculoſa, & ſalutaria inſpicienda ſunt, quia ſi quartâ apparuerint, ſeptimo aderit mors, quæ criſis eſt mala. *Gal. de diebus decretor. l.* 1.

(*c*) Remiſſio ſymptomatum cum ſignorum bonitate conjuncta, ſemper res ægri bono eſſe loco oſtendit. *Duret. theor. prognoſ.* 26.

(*d*) Urina bene cocta brevitatem, & ſecuritatem morbi prænuntiat. *Ex Hip. Claud. cap.* 17.

(*e*) Coctiones urinarum paulatim matureſcentes, ſi in judicatoriis diebus concoctæ fuerint, morbum ſolvunt. *Hip. judic. ſ.* 5.

Ubi autem in ſimili Febre *natura* longe à *morbo* abſceſſum moliretur, quo quidém humoris morbifici particula abſcederet, non autem judicaretur (*f*), aut ſi urina frequenter mutaretur (*g*), aut alia frequens viciſſitudo corpori accideret (*h*), aut ſi corpus frigore jam affectum rurſus incaleſceret, aut calor alius ex alio ſequeretur (*i*), aut quædam inſignis excretio, ſed ſine coctionis notis morbum ſolveret (*k*), ex his omnibus periculum deferri, & longiorem fore morbum obſervarunt.

Si ex iis induciis natura vires recuperaret, malis ſignis cum ſigno coctionis ſen-

Pulſus igitur, ſi in die indice fortis apparuerit, indicat caloris nativi ſtatum optimum, & propterea futuram coctionem optimam prænuntiat. Si debilis, contra. *Claud. pag.* 16.

(*f*) In Febribus abſceſſus inprimis judicationibus morbum non ſolventes. Morbi longitudinem ſignificat.

(*g*) In Febribus mutationes ſi habuerit urina, longitudinem ſignificat. *Hip. judic. ſ.* 7.

(*h*) Mutationes proſunt, niſi ad prava mutentur. *Idem m. pop. l.* 2. *ſ.* 2. *p.* 690.

(*i*) Et ſi in toto corpore mutationes, & ſi corpus perfrigeretur, & rurſus calefiat aut calor alius ex alio gignatur, longitudinem morbi ſignificat. *Hip. aphor.* 40. *ſ.* 4.

(*k*) Quæ in morbis poſt criſim intus relinquuntur, recedivas facere ſolent. *Hip. aphor. ſ.* 2. *num.* 12.

Quæ non ſecundum rationem levant credere non oportet, neque timêre valde, quæ præter rationem fiunt prava. Multa enim horum ſunt inconſtantia, nec admodum permanêre, nec durare ſolent. *Hip. aphor. ſ.* 2. *num.* 27.

Judicationes & remiſſiones eorum, quæ Febrem ardentem ſignificant, longiorem morbum faciunt. *Hip. judic. ſ.* 5.

ſim extenuatis, ſpes erat fore, ut æger ex periculoſo morbo tandem evaderet (*l*). Sin contra vires quotidiè magis dejicerentur (*m*), & in pejus mutationes fierent (*n*), aut nova mala accidentia diebus criticis accederent (*o*), aut corpus frigefactum non amplius incaleſceret, aut rigor continenter prehenderet, aut alia pernicioſa ſymptomata multum urgerent, lethalem eventum prædixêre (*p*).

Hæc in acutis & periculoſis Febribus. In Febribus autem minus acutis, Febris non regularis, eâdem ſemper horâ & non alternis, ut decet, ſed ſingulis diebus exa-

(*l*) Remiſſio ſymptomatum cum ſignorum bonitate conjuncta, ſemper res ægri bono eſſe loco oſtendit. *Duret. theor. progn.* . 26.

(*m*) Languidus (pulſus) ex facultatis imbecillitate, quare quantò languidior, tantò facultatem oſtendit imbecilliorem. *Gal. de præcog. ex pulſu l.* 1.

(*n*) Mutationes proſunt, niſi in prava mutentur. *Hip. m. pop. l.* 2. *ſ.* 1. *p.* 690.

(*o*) At lethalia ſigna cum coctionis indiciis coibunt numquam, hæc autem non minus periculoſa, & ſalutaria inſpicienda ſunt: quia ſi quartâ apparuerint, ſeptimo aderit mors, quæ criſis eſt mala. *Gal. de diebus decretoriis. l.* 1.

(*p*) Qui verò morituri, ægrè ſpirantes fiunt, delirantes, vigilantes, aliaque ſigna peſſima habent. *Hip. prænot. ſ.* 21.

Anxietates in diebus judicatoriis, ſi in his ſine ſudore refrigerantur, malum. *Hip. co. ſ.* 1. *num.* 60.

Rigor continenter vexans, corpore jam debili exiſtente, lethalis. *Hip. co. ſ.* 1. *num.* 15.

cerbata (*q*), urinæ cruditas perpetua (*r*), coctionis nota vel non conſtans (*s*), vel non benè conditionata (*t*), corporis moles ex Febre non multum attrita (*u*), ſudor ſine periculo continenter frigidus (*w*), longi morbi indicia erant.

In hoc caſu ſi appetitus ſalvus eſſet (*x*), ac æger ad ea quæ offeruntur benè ſeſe haberet (*y*), nec vigilia (*z*), aut quid

(*q*) Si vero lente moveantur (Febres) atque eâdem invaſerint horâ, & ſingulis diebus fiant, poſt longius tempus criſim futuram portendunt. *Gal. de criſ. l.* 3.

Exacerbationes ſemper unâ horâ & ordinatâ invadentes, morbi diuturnitatem ſignificat. *Idem in aphor.* 30. *l.* 4.

(*r*) Cruda vero & incocta, acriſias, aut labores, aut diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas, quod vero ex his potiſſimum futurum ſit, ex aliis conſiderandum eſt. *Hip. m. pop. p.* 661. *num.* 90.

(*s*) In Febribus mutationes ſi habuerit urina, longitudinem ſignificat.

(*t*) Quamdiu vero fulva fuerit, & tenuis (urina) morbum incoctum eſſe ſignificat. *Hip. prænot. ſ.* 11,

(*u*) Febricitantium non omnino leviter permanêre, & nihil remittere corpus, aut etiam magis, quàm pro ratione colliqueſieri, malum eſt. Illud enim morbi longitudinem, hoc vero infirmitatem indicat. *Hip. abor.* 28. *ſ.* 2.

(*w*) Frigidi ſudores cum acutâ Febre fientes, mortem, cum mitiore vero, morbi longitudinem ſignificat. *Hip. aphor.* 37. *ſ.* 4.

(*x*) Circa initia verò cibum omninò non appetentes, poſtea verò cibum benè capientes, melius liberantur. *Hip. aphor. ſ.* 2. *num.* 32.

(*y*) In omni morbo benè ſeſe habere ad ea quæ offeruntur bonum eſt, contrarium vero malum. *Hip. aphor.* 33. *ſ.* 2.

(*z*) Somnus concoquit. *Gal. com.* 4. *in l.* 6. *epid. c.* 26.

aliud unde vis vitæ continenter atteritur, ægrum vexaret; potiſſimùm ſi urina rubrum demitteret ſedimentum (*a*), morbum à natura tandem ſubactum iri præſagiebant.

Sin omnia eſſent contraria (*b*), aut nova alia accidentia accederent, metuebant ne ante coctionem natura ſuccumberet: hinc in morbis longis interdicto quovis remedio debilitante, pleniori victu naturæ viribus prudenter proſpiciebant (*c*).

Hæc veſtigia calcantes venerandi ſenes, non tantùm & vitam, & mortem ægrotantium, imo non tantùm & diem, & modum, quo morbus in mortem aut ſalutem tranſiturus eſſet miro præſagio ac Deorum quaſi afflatu prædixerunt, verum & firmis, & rationi innixis fundamentis, & indicationibus à natura mutua-

(*a*) Urinam cui rubra ſubſident, diuturniorem eſſe, illâ cui alba, cæterùm admodum ſalutarem. *Gal. com.* 3. *in l. epid. c.* 23.

(*b*) Quamdiu vero fulva fuerit urina, & tenuis, morbum incoctum eſſe ſignificat. Si autem diuturna fuerit talis, periculum ne ſufficere homo non poſſit, donec urina cocta fuerit. *Hip. prænot. ſ.* 11.

(*c*) Conſiderare autem oportet ægrotantem, ſi ſufficiat cum victûs ratione ad vigorem morbi, & utrum ille deficiet prius, & victu non ſufficiet, aut morbus prius deficiet, ac obtundetur. *Hip. aphor.* 9. *ſ.* 1.

Porrò quo longius affuerit ſtatus morbi, ac morbus ipſe clementior fuerit, eò nutries uberius, at morbi, qui ad decimum quartum omnino ſunt crudi, tardius moventur, quodammodo non finiuntur ante quadrageſimum diem. *Gal. de diebus decret. l.* 1. *c.* 13.

tis, curam ſuorum ægrorum aggreſſi ſunt: & artis ſalubris uſu univerſam Græciam, Arabiam, ac Italiam affecêre, ut Deorum honores viventes meritò acceperint; ſic ut *Hippocrates* Athenis in magnis miſteriis alter poſt Herculem Jovis filium initiatus fuerit, & per os *Galeni* ægris vaticinari voluiſſe Pythium Apollinem, populus ſibi firmiter perſuaſerit. Ex quo autem, neſcio quo infauſto ſydere, à veteri medicinâ medicina deceſſerit, & tam divina ac pretioſa monumenta, ſacrilegâ manu temerata, lacerata, ac flocci penſa ſint, periit omnino tam felix præſagiendi & medendi facultas, & non alia videtur ratio, cur licet à tempore uſque *Hippocratis* corporis humani fabrica, & facultas longè meliùs perſpecta fuerit, & morborum cauſæ altiùs exploratæ, & remediorum copia immensùm aucta, rei tamen medicæ utilitas plurimùm imminuta ſit, tantùm abeſt ut increverit (*a*).

(*a*) Fateri enim debemus, non ſemper in morborum decurſu obſervando à Medicis adhiberi illam diligentiam, quam in veterum Medicorum monumentis invenimus. Quid ſingulis diebus mutatum apparet in morbo, notaverunt, ſedulò, atque ſic invenerunt, quomodo natura morbos curaret; hujusque veſtigia preſſè ſecuti ſunt. Quotus quisque eſt, qui hæc obſervationis tædia devorare vellet? Qui luculentâ in praxi verſantes, optimam haberent occaſionem in hæc inquirendi, ægrotorum numero ſæpe obruuntur, ſic ut, dum pluribus adſunt ad ſingulos minùs attenti eſſe debeant. Plurimi etiam, dum aliquoties his, quæ in morbis obſervant, vident non reſpondere illa

Sed quamvis, ut jam vidimus, hæc avorum noſtrorum numquam ſatis honoran-

quæ de criſi, diebus criticis & horum indicibus tradiderunt veteres, poſtea hæc omnino negligunt, & in his ſaltem regionibus nullius uſûs eſſe credunt. Quamvis autem propriæ tenuitatis conſcius probè noverim, quàm parùm valeat in re tam gravi meum teſtimonium; dicam tamen illa, quæ in morbis me obſervaſſe credo.

In morbis imprimis acutis curandis ſolebam, diffidens memoriæ coram ægris notare illa, quæ in toto morbi decurſu ſingulis diebus obſervabam, atque domum redux, hæc in ordinem redigebam, hâc methodo comparavi centenos aliquot integros morborum acutorum decurſus, ſimul notans illa, quæ vel per victum vel medicamenta ægris applicueram; placebat hic labor, quia commiſſos in morbis curandis errores, ſic optimè detegere poteram, & vitare inpoſterum. Uti etiam, quod non auderem *magni præceptoris* petere conſilium, quo toties indigebam, niſi accuratam haberem morbi hiſtoriam, optimus enim ille vir, qui titubanti ſæpe diſcipulo in gravioribus caſibus compati noverat, ſereno vultu excepiſſet, minus in re adeo ſeriâ attentum.

Dum vero poſtea *Hippocratis* & *Galeni* dogmata conferrem cum illis, quæ ſic in morbis obſervaveram, ſummâ cum animi oblectatione vidi, veriſſima eſſe, quæ dixerant, præcipuam autem difficultatem inde fieri, quod ſæpe veteribus Medicis plus ſapere velimus, & plura præſagire quam illi. *Van Swieten de morbis internis &c. de Febrib. in gener. p.* 50.

Mirari deſinant practicantes, ſi hodie nec frequenter, nec perfectè ſuccedant criſes uti olim in græciâ; ſiquidem illi græcarum legum vel ignari, vel obtrectatores, à principio morbi ad declinationem uſque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, ſpirituoſis aliisque inprudenter & intempeſtivè exhibitis medicamentis ferè conficiunt ægrotantem; ideo impoſſibile eſt, ut humores per tam diverſas remediorum ſeditiones diſtracti, ad criticæ deſpumationis negotium ſtato tempore diſponantur; ſed aſſiduis confuſionibus agitati, loco criſeos perfectæ, in metaſtaſes præternaturales deſinant. *Blagiv. prax. med. l.* 2. *fol.* 232.

dorum doctrina, tam bona ſit, & tam recommendabilis, eam tamen imperfectam, & in multis admodum obſcuram eſſe non eſt, qui non aſſeruerit: etenim præter varia, vel non benè, vel non adæquatè ab iis percepta, alia exſtant, quæ obſervatione licet verificata, non tamen ſatis evoluta, nec à veris ſui cauſis deducta ſunt: concipe hinc, cur in eorum monumentis tam exotica occurrant ratiocinia: quo autem illorum virorum ſcripta impenſiori nobis ſint utilitati, ea enucleare, & ab obſcuritate educere operæ prætium eſt.

Imprimis non eſt multùm arguendum contra veteres, quod illi de facultate organica partium minus inſtructi, omnes naturæ operationes uni calori nativo ferè appropriaverint, nam cum humorum perfectio, elaboratio, mutatio, à parte rei à calore plerùmque expediatur, coctionis ſignificatio tam apta eſt, ut nulla inde redundet obſcuritas. Idem eſt, de prætenſi inter morbum & naturam certaminis analogia, etiam ſatis clara, & intelligibili. Ad ea, quæ de criſi ejusque diebus commentati ſunt properamus.

Apparet criſim, de quâ maximè mentionem fecit antiquitas, eſſe criſim, quæ apud nos *purulenta* audit, nimirum criſim regularem, quæ coctionis indiciis præmonſtrata, contingit per excretiones manifeſtas.

Imo veteres eam ſolam pro criſi vera accepiſſe veri non abſimile eſt. Quo poſito, criſeos nominis ſignificatio communiter habita eſt pro ſubita & repentina morbi mutatione in mortem, vel ſalutem, ſive pro judicio quo de vita vel morte ægrotantium abſolutè decernebatur. Etenim juxta *Galenum* & alios vocabulum *criſis* derivatum eſt à verbo Græco, quod ſignificat *judico*, & licet alii idem nomen ab eodem verbo derivantes, *pugnam* ſignificare prætenderint, eique varias alias ſignificationes tribuerint, omninò tamen maximè frequens & uſitata acceptio fuit pro judicio, quo ſors de vita vel morte ægrotantium poſitivè dirimebatur.

Criſis ſalutaris abſoluta, coctionis ſignis regulariter præmonſtrabatur, & præcedente inſigni perturbatione fiebat die critico per excretiones manifeſtas, quæ autem non ita eveniebat, minus laudabilis cenſebatur.

Quod vero dies attinet, eos criticos ſive decretorios nuncuparunt, quibus frequentiora judicia ſive criſes contingere obſervarentur, ex his ſumma poteſtas ſeptenariis tributa eſt, deinde quaternariis: ſeptenarii maximè præcipui habebantur ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus; nam hic erat & ſeptimus à decimo quarto, & quamvis *Hippocrates*, omiſſo vigeſimo, vi-

geſimum primum criticum agnoverit, alii huic difficultati occurrere volentes ſuſtinuerunt, id ab *Hippocrate* factum eſſe, quod criſes, quæ ad finem tertii ſeptenarii incidunt, tam die vigeſimo primo, quam vigeſimo obſervarentur.

Singuli ſeptenarii dies medius & ultimus erant quaternarii, quartus, ſeptimus, undecimus, decimus quartus, decimus ſeptimus, & vigeſimus tales exiſtebant. His diebus Febres exacerbari obſervavit *Hippocrates*, & per quatuor dies ad vigeſimum uſque terminari præcepit (*a*). Quivis quaternarius ſui ſeptenarii medius, index & contemplatorius dictus eſt, quod judicatio proximo ſeptenario futura, præcedenti quaternario ſignificaretur, & ſic dies quartus erat index ſeptimi, undecimus decimi quarti, & decimus ſeptimus vigeſimi.

Ex reliquis, qui pares erant ad judicia minus efficaces medicinales nuncupati ſunt; quia hiſce diebus tutiùs medicamenta exhibebantur (*b*), ni fors iiſdem diebus Febres inſultus facerent, nam Febres, quæ diebus paribus movebantur, paribus quoque judicabantur; in iis autem criſes difficiliores expectabantur. Inter criticos diem ſeptimum maximam poteſtatem habêre cenſuit *Galenus*, deinde decimum quartum,

(*a*) *Hip. l. præn.* 44.
(*b*) *Hip.* 4. *de morbis.*

& poſt hunc vigeſimum: hi primum ordinem conſtituebant, ſecundum verò undecimus, nonus, decimus ſeptimus, quartus, tertius, quintus, cæteri pares medecinales, ut jam diximus, minori facultate pollebant, ſed ex omnibus ſextus peſſimæ erat famæ; quæ enim in eum incidebant judicia, exitioſa, aut maximè erant difficilia: in ſecundo vicenario ſoli ſeptenarii judicandi poteſtatem habebant, & ſpatio eo elapſo, vicenarii; poſt hæc criticorum dierum vis ferè peribat, & criſes menſibus, annisque fieri credebantur. Porro diebus criticis Aſtrorum, & potiſſimum Lunæ influentias efficaciam & poteſtatem impertiri exiſtimabant. Atque hæc ſunt præcipua, quæ in veterum monimentis de criſi, ejuſque diebus inveniuntur.

Quibus ad incudem revocatis, dicimus in primis, veteres malè criſim ſumpſiſſe pro *judicio*, quo de ſalute aut morte ægrotantium prætenſè decernebatur; nam ſi criſis à parte rei in hujuſmodi judicio conſiſteret, omnis exacerbatio critica tam ad criſim ſalutarem, quam fatalem eſſet juxtà efficax, quod tamen nemini cum veritate aſſerere licet; nam in Febribus valde acutis, & periculoſis morbus naturâ ſuperior primis diebus non rarò ægros perire facit, quo tempore natura morbo major, ægros ſalvare nequeat. Hinc in Febribus

ſic dictis criticis purulentis, quæ numquam ante diem ſeptimum in ſalutem abeunt, veteres perperam diem tertium, quintum criticum agnovêre: exinde etiam eſt, quod illi diverſas febrium ſpecies, quas non confundere ſummoperé intereſt, non ritè deſtinxerint. Sic ut Febres ſummè acutas, quæ inter primam ſeptimanam criſi fatali terminabantur, pro Febribus ſeptimanis habentes, Febribus ſeptimanis varia pernicioſa ſymptomata appropriaverint quæ iis minimè competunt.

Quò igitur de criſi nobis melior idea formetur, una criſis ſalutaris coctionis ſignis regulariter præmonſtrata pro criſi verâ habenda eſt, hæc exiſtens effectus viſibilis naturæ prædominantis, haud ægrè diſtinguitur à criſi ſic dicta fatali, quæ effectus prædominantis morbi, ſignis cruditatis & diris ſymptomatibus præoſtenſa ſæpenumero citius quam vera criſis accidit.

Quod vero dies criticos concernit, quorum poteſtatem & efficaciam ex Aſtrorum influentiis derivarunt veteres, exinde omnium maximè eorum pateſcit ignorantia: quid enim futilius, quàm adſcribere diebus unam facultatem, quæ viſibiliter exacerbationibus competit: imo veteres ipſi, utcumque in favorem dierum præoccupati, vel inviti fateri coacti ſunt, Febres non aliis diebus, quàm quibus exacerbantur, judicari.

Igitur nullus dies criticus eſt, niſi eum occupaverit exacerbatio, quâ morbi cauſâ abſolutè concoctâ, & foras delatâ, æger ſaneſcit. Id pro Febris vehementia & heterogenei indole nunc ocyùs, nunc tardiùs accidit: in Febre diaria morbi cauſa perfectè concoquitur & expellitur prima exacerbatione, & ideo primus morbi dies criticus deciſivus eſt. Si ſecunda exacerbatione idem fiat, dies tertius criticus erit, & ſic de cæteris, ſi nimirum Febris regularis alternis diebus exacerbetur; & nec alia eſt ratio, cur dies impares paribus magis efficaces ſint. Sed quamvis, ut jam vidimus, in Febribus, quæ ſolent citò concoqui, omnis dies exacerbationis criticus eſſe poſſit, tamen in Febribus, quæ diutiùs inhærent, quo coctio & criſis fiat, cum antiquis admittere oportet unam periodum ſeptenariam, quæ continet exacerbationes quatuor. Harum prima coctionem quidem incipit, ſed nondum ſigno conſpicuam. Ad finem exacerbationis ſecundæ, nubecula in urinis præbet primum coctionis argumentum, quod ſi nihil impediat, quartâ exacerbatione criſim abſolutam fore præſagit. Exacerbatione tertiâ per ſuſpenſum urinæ innatans criſis confirmatur, & tandem ultimâ & vehementiſſimâ abſolutè perficitur. Criticam hanc periodum, veroſimiliter quod prima coctionis

indicia die quarto in urinis conſpiciantur, diviſerunt veteres in duos quaternarios, ſed malè, cùm hæc diviſio non ſit conformis ordini coctionis; nam coctio, ut jam vidimus, quæ per nubeculam in urinis ſeſe manifeſtat, fit exacerbatione ſecundâ, quæ non quarto, ſed tertio die incipit; cùm autem ſeptenarius criticus comprehendat exacerbationes quatuor, quarum tres per coctionem, quam viſibiliter operantur, ſunt ejuſdem ordinis, liquet juxta hunc ordinem, qui luculenter eſt ordo operationum criticarum, prædictam diviſionem non habere fundamentum: cùm enim gradatio coctionis ſit ante quartum, debet hæc diviſio abſolutè præbêre falſam ideam, de ordine ejuſdem gradationis phyſicæ, ex quibus iterum veterum error manifeſtus fiat.

Periodus critica, ſive ſpacium quo natura pro coctione & criſi laborat, poteſt omni die exacerbationis initium capere: ſi prima die incipiat, prima coctionis nota apparebit ad finem diei tertii, & criſis die ſeptimo expectanda eſt. Si die tertio exordiatur, dies quintus ſigna indicativa dabit, & dies nonus erit criticus deciſivus, tam tutus, ac dies ſeptimus. Sin tantùm dies quintus primus fuerit, dies ſeptimus indicabit criſim fore die undecimo, & ſic de cæteris uſque ad diem vigeſimum. Sed

tunc, ut benè notarunt veteres, ordo mutatur, pereunt quaternarii, & coctionis indicia non magis apparent ad finem exacerbationis ſecundæ, ſed jam ab exacerbatione, quæ ſeptenarium criticum præcedit conſpicua ſunt, & exacerbationes tres ſubſequentes coctionem confirmant. Sic ut coctio in Febribus, quæ in ſecundo vicenario terminatur, à fine ſeptenarii præcedentis jam eouſque proceſſerit, quàm ad finem primi quaternarii in Febribus magis acutis: ita ut in Febribus, quæ diutiùs protrahuntur, duo ſeptenarii idem faciant ad coctionem, ac duo quaternarii in Febribus, quæ citiùs judicantur. Ratio eſt, quod Febres, quæ diutiùs inhærent ſint minùs vehementes, quàm ut morbi cauſam quatuor exacerbationibus coquere valeant.

Sed dicet aliquis, ſi ſingulus ſeptenarius contineat dies ſeptem, quomodo fit, ut tres ſeptenarii tantùm contineant dies viginti?

Reſpondeo id accidere, quod dies, de quibus hîc agimus, non ſint dies naturales, ſed dies morbi, qui breviores ſunt (*a*): aliquibus ſoli obſervationi adhærentibus

(*a*) Decretorios dies non eſſe integris hebdomadibus ſupputandos. *Gal. com.* 3. *in l. epid. cap.* 14.

Vigeſimus terminat tres ſeptimanas, minimè vigeſimus primus. *Idem com.* 1. *in l. epid. c.* 23.

compertum eſt, quatuor ſeptenarios non comprehendere ultra dies 26, & horas 16. alii autem, qui quatuor has revolutiones ſeptenarias æquipararunt revolutionibus periodicis Lunæ, ſuſtinuerunt ſpatium unius menſis morbi æquare ſpatium unius menſis Lunaris, nempe dierum 27. & horarum 8. Sed quomodocumque res agitata, & computata fuerit, tandem compertum eſt, 6. periodos ſeptenarias non comprehendere ultra dies præter propter 40. Veteres autem ut intra hos dies ſuas periodos invenirent, coacti ſunt diem decimum quartum in primo vicenario bis computare, hic quippe erat finis ſecundi, & principium tertii ſeptenarii (*b*). Et hac pariter ratione dies vigeſimus erat ſeptimus à decimo quarto, qui ſi non judicaret, erat initialis primi ſeptenarii vicenarii ſecundi : de die trigeſimo quarto idem cenſebant. Sed cùm hic computandi modus iterum minimè quadret ordini exacerbationum, luce clarius apparet veteres hîc iterum à via multum aberraſſe. Etenim extra omne dubium eſt, quod ſingulus ſeptenarius abſolutè continêre debeat exacerbationes quatuor, quod fieri nequit, ſi dies decimus quartus criticus ſit; quia

(*b*) Decimus quartus ut finis ſecundæ, ſic initium tertiæ ſeptimanæ exiſtit, octavus ſeptimanæ ſecundæ initium. *Idem de dieb. decretor. l.* 2.

primus dies hujus ſeptenarii, nimirum dies octavus, dies remiſſionis eſt; adeoque ſecundus ſeptenarius haberet tantùm exacerbationes tres, & deberet terminari non die decimo quarto ſed decimo tertio. Quò magis ergo attendimus ad normam, qua veteres in diſponendis & dividendis ſeptenariis criticis ſeſe geſſerint, eò luculentius apparet, eos magis numero dierum, quàm exacerbationum inhæſiſſe. Etenim ut ſingulus ſeptenarius, prout abſolutè requiritur, habeat ſuas exacerbationes quatuor, non poteſt ſecundus ſeptenarius incipere die octavo, qui remiſſionis eſt, ſed debet incipere die nono, & finiri non die decimo quarto, ſed decimo quinto: qui dies, ſi morbum non decreverit, erit initialis ſeptenarii tertii, non vigeſimo, ſed vigeſimo primo terminandi. Cùm autem, ut jam vidimus, dies morbi unâ horâ præter propter breviores ſint diebus naturalibus, oportet ut viginti & unus dies morbi præter propter adæquent, dies naturales viginti. Nam primus dies naturalis, exiſtens unâ horâ longior, comprehendit totum primum diem morbi, & inſuper unam horam diei ſecundi morbi; adeoque dies ſecundus naturalis, iterum unâ horâ longior, debet comprehendere & totum diem ſecundum morbi, & duas horas diei tertii morbi, ſicque procedendo comperimus,

diem vigeſimum naturalem continere horas 20. diei vigeſimi primi, hinc non mirum, ſi dies vigeſimus naturalis, & non vigeſimus primus pro critico habitus fuerit. Idem eſt de die decimo quarto, qui jam horas 14. diei decimi quinti contineat. Igitur ſi non diebus naturalibus, ſed morbi calculemus, in Febre regulari, quæ nimirum alternis diebus exacerbatur, omnes dies critici impares erunt: cùm autem à die undecimo dies impares morbi pro magna parte à diebus paribus naturalibus occupentur, non mirum, quod dies pares naturales pro criticis habiti ſint. Non ſunt ergo dies decimus quartus & vigeſimus dies critici, quod, ut voluerunt veteres, dies decimus quartus ſit ſeptimus ſecundæ ſeptimanæ, & quod dies vigeſimus ſit ſeptimus à decimo quarto, ſed ob rationes modò dictas, quæ, ut opinor, unicuique jam ſatis obviæ ſunt.

CAPUT SEPTIMUM.

Diviſio prognoſis et cura Febris.

FEbris relativè ad coctionem & criſim, quam triplicem, nempe depuratoriam, exanthematicam, & criticam purulentam diximus; pariter in depuratoriam, exanthematicam, & criticam purulentam dividitur.

Febris depuratoria intra primam ſeptimanam, unde *Febris ſeptimanæ* nomen obtinuit, à ſe ipſa concoquitur, depuratur, & ſolvitur. Cognoſcitur, ſi absque ſignis periculoſis urina à morbi principio mox turbetur, & blandus oboriatur ſudor, qui continenter inhærens, intra primam ſeptimanam ſenſim & ſenſim Febrem ſolvit. Aliàs urina minus ſaturata ſuſpenſum habet coloris rubri, vel albi, quæ coctionis fæculentæ nota, ſecundâ vel tertiâ exacerbatione abſolutam criſim fore promittit per ſudores, alvum, aut urinas, quæ tunc album, rubrum, vel lateritium ſedimentum demittunt (*a*).

(*a*) Si quis primo ſtatim die nullum habens ſignum periculoſum, ſed potius ſalutaria omnia, acutè quidem febricitet, urinam tamen bene coloratam, ac mediocriter craſſam mingat, is certe in primis quatuor diebus criſim eſt habiturus, & eo magis, ſi nubecula aliqua vel ſuſpenſio optima in urinâ videatur, magis adhuc, ſi hypoſtaſis ſe oſtendat. *Gal. de criſ. l.* 1.

Febris exanthematica dependet ab heterogeneo, quod Febre ſubactum, & exanthematum eruptione ad cutim depoſitum, Febrem vel ſummoperè extenuat, vel omnino tollit. Hæc certis intervallis epidemicè graſſari ſolet, & ſignis pathognomonicis, unicuique ſatis notis, non ægrè innoteſcit; ad quæ tamen ſigna Medicus benè animadvertat, ne ſpeciei Febris ignarus, exanthematum eruptionem vel plus juſto acceleret, vel temerè interpellet.

Febris critica purulenta non niſi coctione & criſi purulentâ in ſalutem abitura ante ſeptimum diem numquam, rarò die ſeptimo ſolvitur, ſæpiûs ad diem decimum quartum, & non infrequenter ad vigeſimum uſque inhæret. In hac Febre criſis regularis eſt, & numquam non coctionis ſignis regulariter præmonſtratur. Urina hîc inter initia benè colorata, vivida & tranſparens eſt: huic poſtea alba nubecula innatat, quæ altero die exacerbatorio in ſuſpenſum mutatur, quæ notæ coctionis exacerbatione proximè ſubſequente criſim abſolutam fore certò deſignant. Et tunc urina deponit ſedimentum multum, album leve & æquale.

Quod Febris prognoſim attinet, rem ſanè acu tetigit inſignis *Sydenhamus* dum de Febre dixit, quod ſit *naturæ conamen, materiæ morbificæ corpori valde inimicæ ex-*

terminationem omni ope molientis. Igitur Febris non modo per ſe ſui ipſius eſt optima medicatrix, verum eò tutiùs & citiùs ſibi medetur, quò impenſiori impetu mota fuerit: non alkaleſcentia, non debilitas Medicum deterreant, quia inde nihil umquam mali obſervatum eſt; eo minus, cum febricitantes ipſo naturæ inſtinctu appetant cibos & potiones auſteras acidulas, quæ, quod tardiori paſſu tendant ad alkali volatile, nec tam properè in excrementa abeant, febricitantibus plurimùm favent & vires conſervant.

Ubi ergo Febre correptum Medicus acceſſerit, qui de dolore effatu digno non conqueritur, qui cum pulſu valido, forti, æquali, cum facie tantum non naturali liberè reſpiraverit, qui urinam minxerit benè coloratam & pro indole & tempore Febris probè coctam; caveat ſibi ne hujusmodi Febrem perverſâ medelâ perturbet: in tali caſu optima medicina eſt medicinam non facere: remedia refrigerantia, Venæ ſectio, anodina, diacodiata infirmandis viribus & extinguendæ flammæ vitali aptiſſima maximè nocent; ſed etiamnum magis obſunt calida bezoardica, acriora purgantia, inſigni acredine infenſa. Sufficit ſi Medicus ægro congruam dietam præſcripſerit, ne natura de ægri ſalute ſemper ſollicita cibo gravetur: cibi facilis di-

geſtionis ſæpiùs, & exacerbationis ſpatio oblati, potiones aperitivæ, temperantes, acidulæ, quales inſtinctu naturali æger appetit, pulcherrimè proſunt. Juvat etiam collatoria patula eſſe; hinc quò tranſpiratio vigeat, in loco moderatè calido æger ſeſe contineat. De cætero totam curam Medicus naturæ relinquens, cuncta pro votis ſuccedere lætus videbit.

FINIS.

SI hæc noſtra conamina Orbi litterato non diſpliceant, Tractatum alterum de Febribus complicatis earumque cauſis, ſignis, prognoſticis & curatione, etiam dabimus.

Imprimi poterit. Datum Gandavi 24. Auguſti 1767.

Æ. F. AUDENAERT, *Eccl. Cath. S. Bavonis Dec., Lib. Cenſor.*

Vidit J. F. DIERICX, *Lib. Cenſ. Reg.*

ERRATA.

pag.	*lin.*	*erratum*		*correctum*
viij	18	conubio	*lege*	connubiuo
3	1	ceperunt	*lege*	cœperunt
5	9	ſpeciebus	*lege*	ſymptomatibus
9	20	ipſum	*lege*	ipſam
36	1	ſyntagm.	*lege*	ſymtom.
37	1	ſygtagm.	*lege*	ſymtom.
41	7	eorum	*lege*	earum
62	17	exſpaciantur	*lege*	exſpatiantur
67	4	lumbas	*lege*	lumbos
80	9	aut	*lege*	nec
90	19	ſpacium	*lege*	ſpatium
96	25	deſignant	*lege*	deſignant.